

KINNITAN:
Jaak Pihlak, direktor
26.02.2015 a

Viljandi Muuseumi kogumispõhimõtted ja kogude korraldamine

Viljandi 2015

SISUKORD

1. MUUSEUMI MISSIOON, AJALUGU JA TOIMEPÕHIMÕTTED 3

2. MUUSEUMIKOGU TÄIENDAMINE 6

3. MUUSEUMIKOGU DOKUMENTEERIMINE 13

4. MUUSEUMIKOGU KASUTAMINE 17

5. SÄILITAMINE 18

6. TOIMEPIDEVUS 19

Lisa 1. Faleristikakogu 21

Lisa 2. Arheoloogiakogu 24

Lisa 3. Arhiivkogu 27

Lisa 4. Etnograafiakogu 29

Lisa 5. Fotokogu 33

Lisa 6. Kunstikogu 35

Lisa 7. Looduskogu 37

Lisa 8. Numismaatikakogu 38

Lisa 9. Raamatukogu 39

1. MUUSEUMI MISSIOON, AJALUGU JA TOIMEPÕHIMÕTTED

1.1. Missioon

Viljandi Muuseum on ajaloolise Viljandimaa ja kultuuriloolise Mulgimaa vaimse ja materiaalse pärandi hoidja ning väärtustaja, mille tegevus toetab kollektiivse mälu tugevnemist.

1.2. Lühiülevaade muuseumi loomisest ja muuseumikogu kujunemisest

Viljandi Muuseumi (tekstis ka lühend: VM) kogule pandi alus 1878. aastal, kui ordulinnuse väljakaevamiste komitee korraldatud arheoloogiliste kaevamiste leiukogust moodustati Ditmari muuseum. Ditmari muuseumi hoidjaks sai 1881. aastal asutatud Viljandi Kirjanduslik Selts, mis tegeles esemete kogumise, eksponeerimise ja konserveerimisega 1915. aastani. I maailmasõja ajal suletud selts jätkas oma tööd 1920. aastal.

1929. aastal loodi Viljandis Kodu-uurimise Selts, mis käivitas 1933. aastal laiahaardelise kogumistöö peamise rõhuasetusega etnograafia, kuid tegeldi ka teiste valdkondadega. 1936. aastal avati Viljandis kodu-uurimise seltsi muuseumi ekspositsioon. Kirjanduslik Selts deponeeris Kodu-uurimise Seltsile ka osa Ditmari muuseumi kogust – peamiselt arheoloogilisi leide. 1939. aastast kuni 1950. aastate alguseni sai muuseum (Viljandi Koduloomuuseum) mitmesuguseid teid pidi veel hulga Kirjandusliku Seltsi muinsusväärtusi. Nõukogude perioodil jätkus kogumine kõigi toleaeagsete reeglite kohaselt.

1990. aastast tegutseb Viljandi Muuseum maakonnamuuseumina, kelle kogumispiirkonnaks on ajalooline Viljandimaa, kuhu kuuluvad Põltsamaa, Suure-Jaani, Kolga-Jaani, Viljandi, Kõpu, Paistu, Tarvastu, Halliste, Karksi ja Helme kihelkonnad ning Viljandi linn. Alates 1942. aastast paikneb muuseum endises apteegihoones aadressil Johan Laidoneri plats 10, Viljandi.

Muuseumil on filiaal – Helilooja Mart Saare majamuuseum, mis tegutseb muuseumi allüksusena 1964. aastast Viljandimaal Suure-Jaani vallas Karjasoo külas Hüpassaare talus.

1.3. Muuseumikogu

Muuseumikogu koosneb muuseumi tegutsemisvaldkonnale vastavatest kultuuriväärtuslikest museaalidest.

Lisaks museaalidele on muuseumitöötajate kasutuses abikogusse koondatud materjalid, mida säilitatakse uurimistöö, pedagoogiliste tundide või eksponeerimise vajaduseks. Nendeks on originaalmaterjalide duplikaadid, lähteandmeteta või väga halva säilivusega materjalid, mida pärast restaureerimist ja teadusliku uurimist on võimalik võtta muuseumikogusse ning abistava iseloomuga või lühiajalise säilivusega materjalid.

**Statistiline ülevaade muuseumikogust (kolleksioonidest/alakogudest)
seisuga 31.12.2014.**

Alakogu tähis ja nimetus	Kogu suurus	Digikujutist omavate museaalide arv MuIS-is/ Digikujutist omavate museaalide üldarv	MuIS-i sisestatud museaalide arv
Aj: Ajalookogu	6 500	59 / 1000	2 275
A: Arheoloogiakogu	60 299	18 / 70	30 159
Ar: Arhiivkogu	17 435	3 / 150	6 857
B: Botaanika	265	0	265
E: Etnograafiakogu	4 750	807 / 400	3 785
N-2: Faleristika (numismaatika alakogu)	602	264 / 300	602
F: Fotokogu	20 161	4 592 / 4 600	14 266
G: Geoloogia	144	0	144
K: Kunstikogu	3 118	332 / 600	1 708
N: Numismaatika	10 306	0 / 10	3 466
R-1: Raamatukogu Kaarli Naanuri erakogu	3 691	0	3 691
R-2: Raamatukogu Tõnis Kihuoja erakogu	3 007	0	3 007
R-3: Raamatukogu	18 873	0	6 195
Z: Zooloogia	3 092	0	3 092
MS: Mart Saare Maja-muuseumi kogu	534	0	420

1.4. Muuseumi struktuur ja toimetehhanismid

Viljandi Muuseum on maakonnamuuseumi ülesannetes riigimuuseum, mida juhiv muuseumi direktor. Töötajaid on kokku 13, neist töötab kogudega 6.

Muuseumi hallatavat pinda on 1259 m², mis jaguneb järgmiselt: ekspositsioon 334 m², hoidlad 390 m², lugemissaal 54 m², konverentsisaal 49 m², tööruumid 118 m², muud ruumid (WC-d, koridorid, tuulekojad, tehnilised ruumid) 259 m² ning käsitöömaja 55 m². Lisaks on muuseumihoonel veel 182 (+ ca 50) m² keldriruume, mis praegu on kasutuskõlbmatud, kuid tulevikus on kavandatud välja ehitada külustuskeskuseks-avahoidlaks.

Püsiekspositsioon annab ülevaate Eesti looduses esinevatest tüüpilistest looma- ja linnuriigi esindajatest, Viljandimaa ja Viljandi linna ajaloost alates esiajast kuni 20. sajandini. Välja pandud esemed ja fotokoopiad kajastavad maakonna ja linna majanduslikku, kultuurilist, hariduslikku ja poliitilist arengulugu.

Muuseumi allüksusena tegutsev helilooja Mart Saare Majamuuseumi hoonete kompleksi kuulub kaks hoonet: elumaja ja laut. Elumaja neljas ruumis on rajatud ekspositsioon helilooja Mart Saare elu- ja loometegevuse kohta.

Muuseumi kogu põhjal on koostatud ekspositsioonid veel Eesti Pärimusmuusika Keskuses (Viljandi ordulinnuse kapiteelid), Kondase Keskuses (kunstnik Paul Kondase maalid), Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolis (mööbel), Tarvastu Muuseumis (etnograafilised esemed, trükised jm), EELK Viljandi Jaani koguduses (A. Weizenbergi skulptuur Lootus) ja Viljandi linnavalitsuses (vanad mõõdud).

Muuseumi nõukoda

Muuseumi nõukoda on muuseumi tegevust nõustav organ, mis on moodustatud muuseumi põhisuundade kavandamiseks ning tegevuse hindamiseks. Kuueliikmelise nõuandva õigusega nõukoja koosseisu kinnitab kultuuriminister direktori ettepanekul.

1.5 Muuseumi koostöövõrgustik

Viljandi Muuseum on partner teistele muuseumidele, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemiale ning teistele Viljandi- ja Mulgimaa haridusasutustele.

Tihe koostöö TÜ Viljandi Kultuuriakadeemiaga kui muuseumi alalise koostööpartneriga võimaldab üliõpilastel teha uurimustöid muuseumi kogude põhjal, sooritada õppepraktikaid ning saada konsultatsioone kogude kuraatoritelt. Samuti toimib tudengite õppetööd toetav kolmepoolne koostöö muuseumi, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia ja ERMi vahel.

Pikaajseks on toimunud koostöö näituste korraldamises teiste muuseumidega, samuti TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia, Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooli, Kondase Keskuse ning muude asutustega.

Muuseumil on järjepidev koostöö Viljandi linna kooli- ja maakonna väikemuuseumidega, kelle esindajatele jagavad muuseumi töötajad metoodilist abi. Samuti toimuvad väikemuuseumide töötajaile regulaarsed koolituspäevad ning viiakse läbi ühiseid õppekäike teistesse muuseumidesse.

Muuseumi juures tegutseb Viljandi Muuseumi Sõprade Selts. Seltsi liikmete tegevus on toonud juurde inimesi, kes kasutavad aktiivselt muuseumikogusid uurimistööks ning osalevad aktiivselt muuseumi üritustel ja näituste tegemisel.

Lisaks eelpool nimetatud asutustele ja organisatsioonidele lisab vastastikust toetavat mõju koostöö järgmiste institutsioonide ja isikutega: Tartu Ülikooli arheoloogia kabinet; ajaleht Sakala; Viljandi maakonna kohalikud omavalitsused, sh Viljandi linnavalitsus; Eesti Muinsuskaitseameti Viljandimaa inspektor; Viljandimaa Muinsuskaitse Ühendus; Eesti Genealoogia Seltsi Viljandi osakond; Viljandi Linnaraamatukogu; Eesti Pärimusmuusika Keskus; Viljandi maakonna ja linna koolimuuseumid; Viljandi maakonna käsitöökojad (seltsingud, rahvakunstiühingud); erakolleksionärid. Infovahetuse tasandil toimib rahvusvaheline koostöö Valmiera Muuseumiga.

1.6. Muuseumi tegevust reguleerivad ja mõjutavad õigusaktid ning strateegilised dokumendid

Seadused

Muuseumiseadus; autoriõiguse seadus; avaliku teabe seadus; digitaalallkirja seadus; isikuandmete kaitse seadus.

Määrused

Viljandi Muuseumi põhimäärus; muuseumikogu täiendamise ja kultuuriväärtusega asja muuseumisse hoiule võtmise kord; museaali ja muuseumisse kauemaks kui aastaks hoiule võetud asja märgistamise ja säilitamise kord; muuseumide andmekogu asutamine ja põhimäärus; kultuuriministeeriumi hallatavaks riigiasutuseks oleva riigimuuseumi põhitegevusega seotud tasuliste teenuste loetelu.

Muud strateegilised dokumendid

Viljandi Muuseumi arengukava 2012-2015; Viljandimaa arengukava; ajaloolisel Viljandimaal ja kultuuriloolisel Mulgimaal paiknevate omavalitsuste arengukavad; ICOMi eetikakoodeks.

2. MUUSEUMIKOGU TÄIENDAMINE

Muuseumi põhitegevuseks on Viljandi linna ja ajaloolise Viljandimaa ajaloo, kultuuriloo ja loodusloo kohta käiva tõendusmaterjali kogumine, dokumenteerimine, vahendamine ja säilitamine. Kogumist viiakse läbi vastavalt muuseumi kogumispõhimõtetele.

2.1. Kogumise eesmärk

Kogumise eesmärgiks on kujundada tõendusmaterjali kogu, mis kajastaks minevikus toimunut võimalikult tõepäraselt. Muuseumikogu täiendatakse eesmärgipäraselt selle terviklikkuse põhimõttest lähtudes.

Tulenevalt muuseumi missioonist ja arengukavast, on kogumine seotud muuseumi teiste tegevustega – uurimine, tutvustamine, vahendamine.

Viljandi Muuseum kogub ajaloolise Viljandimaa inimese ja tema elukeskkonnaga seotud kultuuriväärtusega objekte, et korraldada nende üldsusele vahendamist teaduslikel, hariduslikel ja elamuslikel eesmärkidel.

Viljandi Muuseumi kogumispiirkonda on kuulunud muuseumi algaastatest kuni tänaseni endisaegsed Viljandimaa kihelkonnad: Viljandi, Paistu, Tarvastu, Halliste, Karksi, Helme, Kõpu, Suure-Jaani, Pilistvere, Kolga-Jaani ja Põltsamaa.

Püstitatud eesmärkide saavutamiseks teeb muuseum koostööd Viljandi- ja Mulgimaal ning tänastes naabermaakondades tegutsevate omavalitsuste, asutuste ja institutsioonide ning üksikisikutega.

2.2. Teiste sarnaste või lähipiirkonnas tegutsevate muuseumide kogude lühianalüüs

Pärnu Muuseum (riigimuuseum)

Pärnu Muuseum kogub esemeid ja suulisi mälestusi, mis puudutavad Pärnu linna ja maakonda. Erilist tähelepanu pööratakse materjalile, mis kajastab Pärnut kui suvitus- ja merelinna ning kohaliku tööstuse arengut ja omavalitsuste toimimist.

Järvamaa Muuseum (sihtasutus)

Järvamaa Muuseum kogub, uurib ja säilitab ajaloolise Järvamaaga ja Järvamaa inimese elukeskkonnaga seotud kultuuriväärtuslikke objekte ning korraldab nende üldsusele vahendamist teaduslikel, hariduslikel ja meelelahutuslikel eesmärkidel, et väärtustada maakonna ajalugu ja selle kujunemist. Muuseumi kogu on kujunenud ajastutele vastavalt ja ajaloolisi prioriteete arvestades.

Põltsamaa Muuseum (munitsipaalmuuseum)

Muuseum tutvustab eelkõige Põltsamaa lossi, aga ka kogu kihelkonna ajalugu. Muuseumikogu on üle 4000 eseme ja üle 4000 foto.

Eesti Rahva Muuseum (ERM) ja Heimtali koduloomuuseum (ERMi filiaal) (riigimuuseum)

ERM on Eesti ja soome-ugri rahvaste kultuuri ja selle arenguloo allikmaterjale koguv, säilitav, uuriv ja vahendav asutus, mille tegevus toetab eesti rahvusliku identiteedi, eesti keele ja rahvuskultuuri püsimist, targa ja tasakaalustatud ühiskonna arenemist ning kollektiivse mälu tugevnemist.

Valga Muuseum (munitsipaalmuuseum)

Muuseumi kogumispiirkonnaks on Valga maakond praegustes administratiivpiirides. Erandina võidakse koguda ka materjali Valgamaaga piirnevate aladelt ja mujalt, kui see seostub muuseumi uurimisteemade ja töösuundadega. Prioriteetseteks kogumispiirkondadeks on need, kus ei tegutse koduloolise profiiliga muuseumi: Karula, Sangaste ja Luke kihelkonnad. Kogumisel arvestatakse nii geograafilisi ja ajalisi faktoreid, sh kogutavate objektide loomise/tekkimise perioodil kehtinud halduspiire. Kogumistöös endise Võrumaa, Tartumaa ja Viljandimaa osas konsulteeritakse vajadusel vastavalt Võrumaa, Tartumaa ja Viljandi muuseumiga juhul, kui kogutav materjal puudutab ajaperioodi enne Valga maakonna moodustamist s. o enne 1920. aastat.

Tarvastu muuseum (munitsipaalmuuseum)

Tarvastu muuseumis on üle 3150 eksponaadi, millest on hetkel eksponeerimisel ca 269 museaali.

Tarvastu muuseumi kogu jaguneb fotograafia, etnograafia, audio, dokumentide-brošuuride ja uurimustööde koguks.

1) Fotograafia kogus on eelkõige kogutud fotod Tarvastu valla kohta: haridus, isikud, kolhoos, ehitised, ühistegevus jne. Originaalis on olemas näiteks Tarvastu kiriku taasehitajad ja meister J. Bergmanni foto.

- 2) Etnograafia kogus on eelkõige Tarvastu kandiga seotud riideesemed, tööriistad, Võrtsjärve mängude karikad. Ekspositsioonis on väljas Aino Tamme pitspluus ja partsi pill, Tõnis Kase ema Tarvastu tanu, samuti Riina Salmi poolt kogutud kirivööde kollektsioon.
- 3) Audiokogus on heli- ja videosalvestised Tarvastu valla kohta. Näiteks Kärt Johanson poolt lauldud Tarvastu hümn „Kodukodus“ mulgi murdes, osa Aino Tamme repertuaarist.
- 4) Dokumentide-brošüüride kogusse kuuluvad samuti vanem ilu- ja aimekirjandus. Andres Lättemäe poolt kogutud materjalid. Kaarel Mäeoru annetatud Tarvastu Muinsuskaitse seltsi materjal.
- 5) Uurimustööde kogus on Tarvastu valla gümnaasistide poolt koostatud ajaloolised uurimustööd. Samuti tööd, mis on kandideerinud Andres Lättemäe stipendiumile. Kuna muuseumiruumid on väikesed, siis ei saa koguda suuri muuseumi eksponaate. Kogutakse eelkõige fotosid, dokumente ja väiksemaid esemeid.

Abja Muuseum (munitsipaalmuuseum)

Muuseum asutati 1999. aastal. Alalises ekspositsioonis saab tutvuda piirkonna ajaloo erinevate tahkudega.

Mõisaküla Muuseum (munitsipaalmuuseum)

Mõisaküla muuseumi kogudes on üle 17 000 eksponaadi. Igapäevaselt eksponeeritakse neist üle 1000 eseme ja foto.

Mõisaküla muuseumi kogud koosnevad:

- 1) esemelised – suurem osa seotud raudteega, lisaks linnarahva toodud kohaliku paigaga seotud esemed: sport (võidetud karikad), sõja- ja tehase temaatika jne). Kultuurilooliselt kõige väärtuslikumad museaalid ekspositsioonis on Mõisakülalt pärit tõstja ja olümpiakangelase Arnold Luhaääre olümpiamedalid (hõbe 1928. a Amsterdam, pronksmedal 1936. a Berliin) mängudelt. Väga vähe on nn. puulusikaid ja rahvariideid.
- 2) raamatud – kooliõpikud, tuletõrje- ja spordiga seotud raamatud, piiblid jne., ajakirjad: Maret, Eesti Raudtee jne. Vähesel määral vanaaegset ilukirjandust
- 3) dokumendid – koolitunnistused jm. hariduseluga seotud, nt. lukksepa kutsetunnistused jne, passid, isikutunnistused, tööraamatud, ametiühingupiletid jne
- 4) fotokogu – enamus seotud Mõisakülaga: ajalugu, kultuur, kirik, tuletõrje, raudtee, haridus jne. Kogudesse kuuluvad käsikirjalised mälestused, ajaleheväljalõiked jm. huvitav materjal, mis seotud Mõisaküla või lähema ümbrusega (Kamara, Laatre).

Helme koduloomuuseum (munitsipaalmuuseum)

Muuseum on nelja omavalitsuse (Helme, Põdrala ja Hummuli valla ning Tõrva linna) ühisomand.

Muuseumis saab hea ülevaate nii sõnas kui pildis Helme kihelkonna ajabost, hariduselust, seltsitegevusest ning majandusest 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi I poolel. Eraldi tuba on perioodi 1944–1989 materjalide eksponeerimiseks.

Muuseumi kogude suuruseks on 5006 museaali. Kõige vanem dateeritud ese on margapuu, vasksel päral kiri 1840. Ainult aasta võrra noorem on 1841. aastal sündinud veimevakk.

Muuseumis on ka heas seisuskorras fotokogu, mida on kasutatud mitmete uurimistööde ja raamatute koostamisel. 18. sajandist tänapäevani on säilinud mitmesuguseid dokumente, ümbruskonna koolide klassitunnistusi ja kooliõpikuid.

Eesti Piimandusmuuseum (riigimuuseum)

Kuulub põllumajandusministeeriumi haldusalasse. Ekspositsioon käsitleb Eesti piimatöötlemise ajalugu 19. sajandi keskpaigast kuni piimatööstuste riigistamiseni 1950.

Teise korruse vitriini- ja väikeesemete näitus kajastab mõisa- ja erameiereide teemat, talupiimanduse ja piimanduskoolituse lugu ning jutustab ühispiimatalitustest ja kuulsast Eesti või ekspordist.

Kogudes on 55 610 museaali. Muuseum pakub ekskursioone, või- ja jäätisevalmistamise programme, korraldab erinevaid kontserte ja etendusi, vabahariduskursusi jms.

Viljandi Muuseum väldib kogumistegevuses konkureerimist museaalide pärast sarnaste või lähipiirkonnas tegutsevate muuseumidega. Museaalid peavad kuuluma muuseumile, mille kogumispõhimõtetele nad enim vastavad. Samuti on oluline, et museaalid kuuluksid muuseumile, kus on nende säilitamiseks ja uurimiseks piisavalt head säilitustingimused ning oleksid potentsiaalsele uurijale kõige paremini kättesaadavad. Koostöö üldine eesmärk on vältida kattuvusi kogumistöös, jagada kompetentsi ning aidata kaasa kõikide muuseumide eesmärkide saavutamisele.

2.3. Muuseumikogu täiendamise üldpõhimõtted

Muuseum kogub kultuuriväärtuslikke esemeid,

- mis on pärit Viljandi muuseumi kogumispiirkonnast või kujutavad endast ajaloolist, kultuuriloolist või loodusloolist tõendusmaterjali selle piirkonna kohta; kogutakse nii rariteetseid ja hinnalisi kui ka argielu kajastavaid materjali;
- mis on piisavalt legendeeritud ja täiendavad sellega meie pilti muuseumi kogumispiirkonna minevikust ja olevikust;
- mis aitavad katta olemasolevates kollektsioonides olevaid lünki (kollektsioonide terviklikkuse nimel võib lubada ka dubleerimist).

Muuseum ei kogu:

- muuseumis juba olemasolevaid esemeid;
- maakonnaga mitte seotud esemeid;
- väga halvas seisukorras olevaid esemeid;
- lühikese säilivusega esemeid (juhul kui need ei asu tulmuva tervikkollektsiooni koosseisus; pole seotud mingi konkreetse legendiga või pole rariteet);
- välismaise päritoluga juhuannetusi;
- kultuuriväärtuseta esemeid;
- ebaselge päritoluga esemeid;
- suuri esemeid (sõidukid, tööstusseadmed jne);
- esemeid, mille üle arvestuse pidamiseks, säilitamiseks või eksponeerimiseks puuduvad tingimused või eelarvelised võimalused.

Muuseumi kogu täiendamine toimub nii aktiivselt kui ka planeerimata.

Museaalid jõuavad muuseumi näituseprojektide ja uurimistöö raames toimuva kogumistöö tulemusena, aga ka annetuste, ostmise, pärandamise ja kinkimise tulemusel.

2.4. Muuseumikogu hetkeseis ning täiendamisvajaduste ja juurdekasvuvõimaluste analüüs

Ajalookogu (tähis Aj)

Ajalookogusse kogutakse ajaloolisel Viljandimaal valmistatud või kasutusel olnud kultuuriväärtuslikke esemeid (erinevaid tarbe- ja ilusesemeid ning mööblit), kokku on ligi 3200 museaali. Liigiti võiks mainida järgmisi esemerühmi:

- mööbel;
- ameti- ja rinnamärgid;

kooli- ja kantseleitarbed;
vimplid, embleemid jm väikesümboolika;
kaalukoja mahu- ja kaaluühikud;
kül- ja tulirelvad,
muusikariistad;
kodumasinad jm tehnika;
tööstustoodangu näidised.

Teistes kogudes uute alakogude tekkimisel võidakse museaale ajalookogust sinna üle viia.

Arheoloogiakogu (tähis A)

Arheoloogiakogusse võetakse vastu ajaloolisel Viljandimaal toimunud arheoloogiliste väljakaevamiste leiukogusid, mis on dokumenteeritud ja konserveeritud. Vastu võetakse ka selge päritoluga või haruldasi üksikleide.

Kogu ülevaatlik analüüs: vt dokumendi lisa 2.

Arhiivkogu (tähis Ar)

Arhiivkogusse kogutakse ajaloolise Viljandimaaga ja siit pärit tuntud inimeste elu ja tegevusega seotud originaaldokumente ja kodu-uurimuslikke materjale.

Kogu ülevaatlik analüüs: vt dokumendi lisa 3.

Etnograafiakogu (tähis E)

Etnograafiakogusse kogutakse eestlaste igapäevaeluga seotud esemeid (etnograafiline puit, tekstiil, ehted) endisaegsest 11 Viljandimaa kihelkonnast, hilisemast Viljandi rajoonist ning maakonnast.

Kogu ülevaatlik analüüs: vt dokumendi lisa 4.

Fotokogu (tähis F)

Fotokogusse kogutakse ajaloolise Viljandimaaga seotud fotomaterjale, mis kajastavad olulisi sündmusi, isikuid ja paiku.

Kogu ülevaatlik analüüs: vt dokumendi lisa 5.

Kunstikogu (tähis K)

Kunstikogusse kogutakse kunstnike töid (maal, skulptuur, graafika, tarbekunst), kes elab või on elanud, tegutseb või on tegutsenud ajaloolisel Viljandimaal. Samuti kuulub kogusse kunstiteosed, millel on kujutatud Viljandimaad (linna- ja maastikuvaated) või Viljandimaaga seotud tuntud isikuid. Kogu sisaldab nii kohalike harrastuskunstnike kui ka Eestis laiemalt tuntud professionaalsete kunstnike teoseid.

Kogu ülevaatlik analüüs: vt dokumendi lisa 6.

Looduskogu, sh

zooloogia (tähis Z)

botaanika (tähis B)

geoloogia (tähis G)

Muuseumi looduskogu jaguneb geoloogia, botaanika ja zooloogia alakogudeks. Kogu sisaldab ligi 3500 museaali. Kõige arvukam on zooloogiline kogu umbes 3100 nimetusega. Neist omakorda kuulub suur osa liblikatele – ca 2600. Arvukuselt järgnevad linnutopised ja linnupesad. Kogu kõige väärtuslikumaks osaks ongi liblikate ja laululindude kollektsioon. Kivimeid, mineraale ja merikarpe on mõnisada. Herbaarlehti on 259. Kogus leidub ka eksootilisi museaale, nagu näiteks mammuti purihambad

Kogu ülevaatlik analüüs: vt dokumendi lisa 7.

Numismaatika (tähis N)

Numismaatika alakogusse kogutakse Eesti territooriumil käibivaid või käibel olnud münte ja numismaatilisi tervikkollektsioone (sh aardeleide).

Kogu ülevaatlik analüüs: vt dokumendi lisa 8.

Numismaatikakogu alakogu Faleristika (tähis N-2)

Faleristikakogusse kogutakse tervikkollektsioone, ajaloolise Viljandimaaga seotud materjali ning liigilistest kollektsioonidest puudu olevaid autasude valdkonnast museaale.

Kogu ülevaatlik analüüs: vt dokumendi lisa 1.

Raamatukogu, sh

Kaarli Naanuri kogu (tähis R-1)

Tõnis Kihuoja kogu (tähis R-2)

Raamatukogu (tähis R-3)

Raamatukogu alakogusse kogutakse ajaloolise Viljandimaaga seotud trükiseid sh Viljandi linnas ja maakonnas välja antud ajalehti ning ajakirju, kohalike kirjameeste loomingut, kohalike avaliku elu tegelaste kohta väljaantud trükiseid, kohalike asutuste ja organisatsioonide trükiseid (juubelikogumikud, almanahhid jne) ning koduloolisi trükiseid ja teatmeteoseid.

Kogu ülevaatlik analüüs: vt dokumendi lisa 9.

Mart Saare Majamuuseumi kogu (tähis MS)

Alakogusse kuulub helilooja Mart Saare ja tema perekonna elu ning tegevust iseloomustav aineestik.

Eesti heliloomingu suurkujule pühendatud alakogule pandi alus 1964. aastal, kui helilooja lesk Magda Saar kinkis Suure-Jaani vallas asuva Hüpassaare talukompleksi riigile. Hoonete ja museaalide haldajaks sai Viljandi Muuseum (tookordne nimetus: Viljandi Koduloomuuseum). Tänapäevase museaalide koosseis võeti muuseumikogusse vastu järk-järgult, aastatel 1965-1988.

Alakogu koosseis liikide kaupa:

- pabermaterjal (kutsed, kavad, müürilehed, raamatud, noodiraamatud, käsikirjalised noodid)
- autasud- ja kirjad, märgid (orden, rinna- ja aumärgid, vimplid, auaadressid, aukirjad, külalisraamatud)
- fotod (Mart Saare töö- ja eraelu, laulukooride üldpildid jm)
- heliplaadid (Mart Saare helilooming)
- suveniir- ja mälestusesemed (puunikerdused, õllekapad, küünlajalad)
- maalid, pildid, fotod, skulptuur
- muusikariistad (koduorel, tiibklaver)
- isiklikud riideesemed ja aksessuaarid (prillid, kepp, vihmavari, piip, sullepead jm kirjatarbed, portfell, üleriided)
- kodutekstiil ja majatarbed (voodipesust põrandakateteni, lillevaasid, laualambid)
- mööbel

2.5. Muuseumikogu täiendamise protseduurid

Muuseumikogu täiendamise eest vastutavad kõik muuseumitöötajad, kes on ametijuhendi järgi vastutavad ühe või mitme muuseumi alakogu eest. Museaali dokumenteerimiseks vajaliku info kogumise eest vastutab konkreetne koguja (muuseumitöötaja), kes vahendab materjalide jõudmist varasemalt omanikult muuseumisse. Koguja paneb kirja kogutava materjali kohta käiva informatsiooni (üleandja, autori või varasema kasutaja andmed, valmistamise ja kasutamise aja, tulmelegendi, eripärasused ja seisundi).

Muuseumikogu täiendamise ja asja muuseumisse hoiule võtmise komisjon (edaspidi: komisjon), mille koosseis kinnitatakse direktori käskkirjaga, hindab muuseumile kogutavate või pakutavate materjalide väärtust ning sobivust kogusse. Vähemalt kolmeliikmeline komisjon, kuhu kuulub teiste hulgas teadusdirektor, peavarahoidja ja vähemalt üks koguhoidja, otsustab kultuuriväärtuslike asjade arvelevõtmise muuseumikogusse. Museaali kohta kogutud andmete säilitamiseks, tehtavate toimingute registreerimiseks ning avalikkusele tasuta tutvustamiseks kasutatakse muuseumide digitaalset andmekogu MuIS (edaspidi lühidalt: MuIS).

2.6. Juurdekasvuvõimaluste analüüs

Ruumid

Kogutavate esemete hoiustamiseks vajalik ruum esemekogude hoidlates luuakse enamasti olemasolevate kogude pideval ümberpaigutamisel. Tulmunud esemete vastuvõtuks eraldi hoiustamisruum puudub. Ruumikitsikus on kõige enam tuntav kunsti- ja etnograafiakogu hoidlates.

Töötajad

Vastuvõetud museaalid kirjeldatakse kogude kuraatorite poolt. Asutuse koosseisu vähenemise tõttu mitmed muuseumitöötajad vastutavad korraga mitme alakogu eest ning on killustatud erinevate tööülesannete vahel, mis kahandab võimalust museaale õigeaegselt ja vajalikul määral läbi töötada.

Säilitamistingimused

Alakogud jaotuvad korruste kaupa. Enamik hoidlate pinnast on museaalidega täidetud (ca 80%), mis seab piirangud eelkõige suuremate esemete kogumisele. Hoidlad on varustatud esmase hoidlamööbliga (riiulid, kapid jm).

Säilitamistingimused (soojus, niiskus, valgus) on suhteliselt head ja vastavad enamasti normidele, v. a kõrge õhuniiskusega kelder. Kõigis hoidlates on tuletõrje- ja valvesignalisatsioon. Elekterküte tagab ühtlase, ruumiti seatava temperatuuri. Hoidlate kliimat jälgib tehnikaspetsialist. Suvel tõstetakse veidi temperatuuri niiskuse vähendamiseks, talvel alandatakse seda vastupidisel eesmärgil. Esemete seisundit jälgivad jooksvalt alakogude kuraatorid.

2.7. Muuseumikogu analüüs ja väärtuste hindamine

Olemasoleva muuseumikogu hindamise läbiviimiseks analüüsitakse inventuuride käigus museaalide sobivust kogusse ning nende seisukorda. Muuseumikogu hindamise käigus hinnatakse nende tähtsust ja tähenduslikkust, seda nii üksikobjektina kui ka osana kollektsioonist. Samuti selgub analüüsi käigus, kas on vajadus teatud museaale muuseumikogust välja arvata.

2.8. Museaalide väljaarvamine

Museaalide kogust väljaarvamise osas lähtutakse Muuseumiseaduse §-st 11 ning juhendist http://www.kul.ee/sites/default/files/kum_valjaarvamise_nouanded.pdf

Inventuuride käigus fikseeritakse puuduvad museaalid, kuid nende kogust väljaarvamise taotlust ei esitata enne kui nende puudumine on fikseeritud kahe järjestikuse inventuuri käigus.

Museaal arvatakse muuseumikogust välja, kui museaal:

- 1) on kahjustatud ja seda ei ole võimalik taastada;
- 2) on hävinud või kaotsi läinud ning seda ei ole leitud vähemalt kahe järjestikuse korralise inventuuri käigus;
- 3) antakse Muuseumiseaduse § 7 alusel üle teisele muuseumide andmekoguga liitunud muuseumile, raamatukogule või Rahvusarhiivile;
- 4) on enne muuseumikogusse arvamist omaniku tahte vastaselt tema valdusest välja läinud või teisest riigist välja viidud ning see antakse üle omanikule või tagastatakse teisele riigile.

Museaali võib muuseumikogust välja arvata, kui:

- 1) museaali kuulumine muuseumikogusse ei ole kooskõlas muuseumi kogumispõhimõtetega;
- 2) sama muuseumi muuseumikogus või mõnes teises riigile kuuluvas muuseumikogus leidub museaaliga olulisel määral sarnaseid museaale, mis on paremas seisukorras või mille kohta teadaolev kultuuriväärtuslik teave on täielikum.

Museaali väljaarvamise järel võib vajadusel kaaluda ka museaali hävitamist:

- museaal on kahjustunud ning tema väärtus (esteetiline, sisuline jne) on väiksem kui tema korrastamiseks või taastamiseks tehtavad kulutused;
- museaalist lähtub oht teistele museaalidele või inimeste tervisele.

3. MUUSEUMIKOGU DOKUMENTEERIMINE

3.1. Dokumenteerimismeetod

Käesoleval hetkel kasutatakse museaali kohta kogutud andmete säilitamiseks, tehtavate toimingute registreerimiseks ning avalikkusele tasuta tutvustamiseks MuIS-i.

Kuni 1992. aastani vormistati Viljandi Muuseumis kõik muuseumikoguga seotud dokumentatsioon paberkandjal. Alates 1993. aastast hakati museaalide vastuvõtu- ja arvestusdokumentatsiooni ning teaduslikku inventeerimise teavet vormistama lokaalses digitaalses andmebaasis KVIS.

2003. aastast liituti MuIS-iga. Paralleelselt MuIS-iga jäi osaliselt kasutusse paberalusel kartoteegid, mida täiendatakse ja kasutatakse igapäevatoos tänaseni. Kartoteegikaardid sisaldavad enamasti museaaliga seotud tulme- ja kirjeldusinfot ning on abiks museaali otsivahendina.

Kasutusel olevad kartoteegid:

- Etnograafiakogu (tekstiil): liigipõhine, topograafiline;
- Etnograafiakogu (ehted): liigipõhine, topograafiline;
- Raamatukogu kartoteegid: T. Kihuoja isikukogu; alfabeetiline, süstemaatiline, võõrkeelne (alfabeetiline);
- Looduskogu (zoologia, botaanika ja geoloogia): temaatilised.

Samuti peetakse digitaalselt registreid: Sakala kalendrite sisu, ajaleht Sakala artiklid (kohalik kultuur ja ajalugu, sport, majandus), muuseumis säilitatavad ajalehed ja ajakirjad, kodu-uurimistööd ja mälestused.

Paralleelselt põhitööga toimub pidevalt museaalide tulme- ja kirjeldusinfo retrospektiivne sisestamine. Rohkearvulise muuseumikogu tõttu on suur osa museaalide infost veel paberkandjal, mistõttu vajadusel vormistatakse museaalide inventuure ning majasisest liikumist tõendavaid toimingud MuIS-i väliselt.

MuS-is on loodud museaalide asukoha märkimiseks mitmetasandiline kohakataloog.

Kohakataloogi struktuur tasandite kaupa:
hoidla korrus-> hoidla -> riiul -> püstak -> korrus
näide: H-5_E-mööbel_R-IV_p1_k7

3.2. Arvestusdokumentatsiooni vormistamine ja hoidmine

Enamjaolt kõik arvestusdokumentatsioon vormistatakse MuS-is. Erandiks on muuseumisiseste kasutamiseaktide vormistatakse MuS-i väliselt. Põhjuseks on olukord, et osaliselt või kõik hoidlast väljastatavad museaalid, mis on muuseumikogusse vastuvõetud enne 1993. aastat, ei ole jõutud retrospektiivselt MuS-i sisestada.

Arvestusdokumentatsioon sh muuseumikogu täiendamise komisjoni protokollid, vastuvõtuaktid, väljaandeaktid, inventuuriaktid ning kogude väljaarvamisaktid genereeritakse MuS-is. Dokumendid trükitakse paberile, allkirjastatakse üleandja-vastuvõtja ja kinnitatakse muuseumi direktori poolt.

Dokumentidele omistatakse alaline säilitustähtaeg ning neid hoitakse arhiivis. Võimalusel allkirjastatakse mainitud dokumente MuS-is digitaalselt. Digitaalallkirjastatud dokumente säilitatakse MuS-is, kuid tehakse ka väljatrükk paberile ning allkirja lahtrisse lisatakse mäрге: digitaalallkirjastatud.

Inventuurid viiakse läbi kogu või teemapõhiselt ning akt koostatakse MuS-is või MuS-i väliselt (paber kandjale vormistatult). Olenemata koostatud inventuurinimekirja vormingust säilitatakse üks akti eksemplar alati paber kandjal ning hoitakse alles koos inventeerijate poolt tehtud märkustega. Koostatud inventuur kinnitatakse direktori poolt, millele lisatakse kirjeldus inventuuri käigu ja tehtud järelduste kohta (MuS-i kommentaari väljal). Inventuurinimekirjad ja aktid säilitatakse alalise tähtajaga muuseumi arhiivis.

Juurdepäasuõiguste üle otsustab lähtuvalt isikuandmete kaitse seadusele vastutav töötaja (peavarahoidja või tema puudumisel asetäitja). Samas võidakse kehtestada asjale juurdepääsupiirang juhul, kui asja muuseumile üleandja või isikuandmete andmesubjekt on seda taotlenud. Infosüsteemi kantud juurdepääsupiiranguta andmetele tagatakse avalikkuse juurdepääs MuS-i veebilehe kaudu kooskõlas avaliku teabe seadusega.

3.3. Dokumenteeritavad tegevused, rollid ja vastutus

Objektide vastuvõtul muuseumikogusse kasutatakse MuS-i võimalusi ja lähtutakse juhenditest ja õigusaktidest:

„Museaalina arvele ja hoiule võtmise juhend”-

http://www.kul.ee/sites/default/files/kum_muis_arvele_hoiule_juhend.pdf;

„Muuseumikogu täiendamise ja kultuuriväärtusega asja muuseumisse hoiule võtmise kord”-

<https://www.riigiteataja.ee/akt/110072013068>;

„Muuseumide andmekogu asutamine ja põhimäärus“

<https://www.riigiteataja.ee/akt/110072013070>.

3.3.1. Objektide vastuvõtt

Esmane dokumenteerimine

Asja saamisel või kogumisel paneb koguja kirja üleandja esitatud andmete põhjal tervet kogumit puudutava üldise tulmelegendi (vajadusel üksikuid asju puudutava legendi). Kogutud informatsiooni põhjal vormistatab peavarahoidja või kogudega seotud töötaja (kellel on MuIS-i kasutajana vastavad volitused) – teabe eelregistreerimise lehe, mis sisaldab vähemalt järgnevaid andmeid:

- 1) esialgne nimetus;
- 2) autor (teose korral);
- 3) esmane lühikirjeldus ja taustateave (üleandja esitatud andmete põhjal);
- 4) seisund;
- 5) kahjustused (olemasolu korral);
- 6) üleandja nimi, isikukood või registrikood ja kontaktandmed.

Teabe eelregistreerimise lehte paber kandjal ei säilitata.

Asja üleandmise akti koostamine

Teabe eelregistreerimise lehelt suunatakse andmed edasi asja üleandmise akti. Selle dokumendi allkirjastamisel loobub üleandja asjade omandiõigusest. Akt allkirjastatakse paber kandjal või digitaalselt.

Asja muuseumikogusse vastu võtmine;

asja muuseumisse hoiule võtmine

Muuseumikogu täiendamise ja asja muuseumisse hoiule võtmise komisjon (edaspidi: komisjon) otsustab annetatud või kogutud asjade üle: võtta need vastu või tagastada. Samuti kuulub komisjoni pädevusse asja muuseumisse hoiule võtmine. Komisjoni koosoleku kohta kannab muuseum infosüsteemi järgmised andmed:

- 1) toimumise kuupäev ja koht;
- 2) komisjoni esimehe nimi ja isikukood;
- 3) komisjoni liikmete nimed ja isikukoodid;
- 4) protokollija nimi ja isikukood;
- 5) hinnang iga asja või samaliigiliste asjade kogumi kultuuriväärtuse kohta;
- 6) müügihind (ostu korral);
- 7) hinnang müügihinna ja asja hariliku väärtuse vastavusele (ostu korral);
- 8) otsus (asja museaalina arvele võtmise, abikogusse arvamise, muuseumisse hoiule võtmise või omandamata jätmise kohta).

Komisjoni otsus vormistatakse muuseumikogu täiendamise ja asja muuseumisse hoiule võtmise komisjoni protokollina.

Museaalina arvele võtmine

Vastuvõtuakti vormistab peavarahoidja. Lisaks eelnevalt fikseeritud kultuuriväärtusliku eseme andmetele märgitakse dokumendis ära:

- 1) muuseumile omandamise viis;
- 2) ostuhind (ostu korral);
- 3) kultuuriväärtusega asjaga seotud autoriõiguste kuuluvus;
- 4) digitaalne kujutis.

Museaali kirjeldamine

Kirjeldamine toimub MuIS-is ja lähtutakse museaalide kirjeldamise juhendist Museaali kirjeldamine MuIS-is- juhend 1.0 –

https://kule.kul.ee/avalik/muuseumid/111214_muis_juhend.pdf

Asja muuseumisse hoiule võtmine

Asja muuseumisse kauemaks kui üheks aastaks hoiule võtmise korral vormistatakse tähtajaline hoiulevõtmisakt. Asja ei võeta vastu muuseumikogusse, vaid asjale antakse genereeritakse deposiidi number ja hoiustatakse samadel alustel muuseumkogu museaalidega.

3.3.2. Museaalide liikumine ja ajutine kasutamine:

Muuseumiväliseks kasutamiseks laenutatakse museaale eelkõige teistele muuseumidele. Erandjuhtudel võidakse lühiajaliselt museaali laenata ka juriidilisele või füüsilisele isikule, kes suudavad tagada museaali turvalisuse säilimise ja eksponeerimise. Neil juhtudel tehakse kindlaks museaali kasutamise või eksponeerimise tingimused ning laenutamise perioodil jälgitakse museaali sihipärast kasutamist ning kehtestatud turvanõudeid.

Muuseumisiseselt laenutatakse museaale oma maja näitusele, pildistamiseks või uurijale lugemissaali. Museaalid kantakse läbi laenutuspäevikust, näituse puhul vormistatakse MuIS-is (või MuIS-i väline) ajutise kasutamise akt. Uurijatele laenutatakse museaale tutvumiseks muuseumi lugemissaalis.

3.3.3. Inventuur

Muuseumikogu inventuur museaalide säilivuse ja olemasolu kohta teostatakse regulaarselt üks kord iga viie aasta järel. Muuseumi põhjendatud taotlusel võib kultuuriminister tähtaega pikendada. Inventuuride läbiviimise kava kinnitatakse muuseumi direktori käskkirjaga.

Inventuurid toimuvad reeglina kogupõhiselt. Mahukate alakogude puhul teostatakse vajadusel inventuur mitmes järgus, museaali olemuse või hoidla hoiustamise asukoha järgi. Inventuuri käigus fikseeritakse esmane/tähtsaim informatsioon iga museaali kohta: unikaalne number, asukoht, nimetus ja seisund.

3.3.4. Säilitusprotseduurid

Kliimaseire andmed säilitatakse elektrooniliselt.

3.3.5. Museaali muuseumikogust väljaarvamine ja hoiule võetud asja tagastamine

Kogust väljaarvatud museaaliga seotud dokumentatsioon säilitatakse muuseumi arhiivis alalise tähtajaga ning museaali unikaalset numbrit ei võeta uuesti kasutusele. Kui museaal antakse üle teisele muuseumile, siis antakse üle ka koopia museaali puudutavast dokumentatsioonist. Museaali dokumentatsioonile lisatakse museaali kogust väljaarvamise põhjused ja ametlik kinnitus väljaarvamise kohta.

Hoiule võetud asi tagastatakse omanikule või tema õigusjärgse(te)le pärija(te)le. Objekti üleandmine fikseeritakse tagastamisakti allkirjastamisega.

3.4. Retrospektiivne dokumenteerimine

Museaalide retrospektiivsel sisestamisel ja inventeerimisel infosüsteemis lähtutakse museaalide kirjeldamise juhendist Museaali kirjeldamine MuIS-is- juhend 1.0 – https://kule.kul.ee/avalik/muuseumid/111214_muis_juhend.pdf

Kogude retrospektiivsel sisestamisel kantakse MuIS-i museaali kirjeldavad andmed või korrastatakse varem teaduslikult inventeeritud KVIS-ist üle kantud museaalide kirjeldused ning tehakse need nähtavaks Eesti Muuseumide Veebiväras.

Museaalide tulme- ja kirjeldusinfo retrospektiivne sisestamine toimub paralleelselt põhitöö kõrvalt, mistõttu ei ole sisestuskiirus soovitud tasemel. Viimastel aastatel on sisestustöös lisatööjõuna kasutatud vabatahtlikke sisestajaid. Palgalise lisatööjõu kasutamiseks puuduvad muuseumil rahalised ressursid.

4. MUUSEUMIKOGU KASUTAMINE

4.1. Vastutus

Muuseumikogu kasutamise eest vastutavad:

- peavarahoidja – vastutab muuseumist välja laenutatavaid museaale puudutava dokumentatsiooni korrashoiu eest;
- koguhoidjad, saaliteenindajad – vastutavad uurijate teenindamise, museaalide nõuetekohase laenutamise, museaalide digiteerimisele suunamise eest vastavalt SA Eesti Vabaõhumuuseumi Konserveerimis- ja Digiteerimiskeskus Kanut (edaspidi: Kanut) digiteerimiskavale ja esitatud tellimustele.

4.2. Muuseumikogu kasutamisega seotud protseduurid ja dokumentatsioon

Ligipääs kogudele ja museaalide liikumise kontroll on tagatud järgmiste meetmetega:

Muuseumiväliseks kasutamiseks laenutatakse museaale eelkõige teistele muuseumidele. Erandjuhtudel võidakse lühiajaliselt museaale laenata ka juriidilisele või füüsilisele isikule, kes suudab tagada museaalide turvalise eksponeerimise, nõuetekohase säilituskeskkonna ja tagastamise ettenähtud tähtajaks. Üldjuhul ei anta museaale ajutiseks kasutamiseks ja väljaspoole muuseumi kauemaks kui kolmeks aastaks.

Museaalide digitaalsed koopiad ja pildistused valmistatakse Viljandi Muuseumis kohapeal. Museaalide väljalaenutamine mujal koopiade tegemiseks või filmimiseks toimub ainult erandkorras direktori või peavarahoidja igakordsel eriloal.

Museaali laenaja esitab muuseumi peavarahoidjale taotluse (garantiikirja), kus on kirjas laenutuse eesmärk, kestus, museaalide loetelu ning garantii säilivusele ja turvalisusele. Vormistatakse väljaandeakt, mille allkirjastavad üleandja ja vastuvõtja ning kinnitab muuseumi direktor. Museaalide turvanõuetele vastava transpordi eest vastutab museaali laenaja.

Muuseumisiselt laenutatakse museaale oma maja näitusele, digiteerimiseks või uurijale lugemissaali.

Muuseumisisene laenutamine näitusele – kuraator esitab näitusel eksponeeritavate museaalide loetelu, muuseumisisene ajutise kasutamise akt vormistatakse MuIS-is (või MuIS-i väliselt), mis omakorda seotakse näituse passiga.

Digiteerimise vajadusel hoidlast väljastamine – kuraator kannab hoidlast väljastatud museaalid sisse laenutuspäevikusse.

Uurijatele tutvumiseks laenutamine – museaalide hoidlast väljatellimiseks tuleb uurijal anda soovist teada telefoni või meilikirja teel. Uuriija registreerib oma igakordse külastuse külastajate päevikus. Koostöös kuraatoriga selgitab uurija välja teda huvitavad museaalid ning täidab museaalide tellimislehe.

Kuraatoril on õigus mitte anda museaali kasutamiseks või piirata kasutust museaali vanuse, seisukorra või muude probleemsete põhjuste tõttu. Museaalidega saab tutvuda ainult lugemissaalis, museaalide väljaviimine muuseumi hoonest on keelatud.

Muuseumi kogudega on võimalik tutvuda kõikidel soovijatel. Museaalidest on võimalik teha visandeid ning tellida digikoopiaid. Teenuste eest tasumine toimub vastavalt Viljandi Muuseumi teenuste hindadele ja kasutamise korrale (kinnitatud 1.01.2014).

4.3. Digiteerimispoliitika

Muuseumikogu digiteerimise järjekorra koostamisel lähtutakse:

- riikliku, rahvusliku või kultuuriloolisega väärtusega esemed;
- rariteetsed esemed;
- enimkasutatavad alamkogud, esemegrupid või esemed;
- halva säilivusega esemed, mille suhtes on olemas kasutushuvi;
- samatüübiliste, sarnase suuruse või materjaliga esemete digimine komplekselt;
- esemed, mille pildistamine nõuab suuremat planeerimist, valguse sättemist jne.

Digiteerimist korraldab peavarahoidja ja teostab tehnikaspetsialist. Muuseumil on võimalus kuni A3 suuruses fotode jt pabermuseaalide ja kuni 60 mm laiuse tasafilmi skaneerimiseks. Kuni A4 suuruses tasafilmi ja klaasnegatiive on võimalik pildistada valguslaual. Esemete pildistamiseks on kaks statiivil valgustit ja väikeformaadi digikaamera. Suurema jõudluse saavutamiseks tellitakse võimalusel digiteerimisteenust.

Failide nimetamisel lähtutakse juhiseist „Failinime moodustamise põhimõtted” – https://kule.kul.ee/avalik/muuseumid/111214_muis_juhend.pdf

5. SÄILITAMINE

Säilitustegevuses on esiplaanil kogude kahjustuste ennetamine. Peatähelepanu on suunatud säilitustingimuste parandamisele ja kahjustumisriskide vähendamisele nii museaalide hoidmisel kui ka nende eksponeerimisel ja uurimisel.

5.1. Rollid ja vastutus

Kogude hoolduse ja füüsilise säilimise eest vastutab vastava alakogu kuraator, kelle täpsemad tööülesanded ja vastutus on määratletud ametijuhendites. Kliimaseiret hoidlates ja näitusemajas teeb ning temperatuuri reguleerib tehnikaspetsialist. Seireandmed säilitatakse. Museaalide säilituskeskkonna tingimuste tagamise järelevalvet teeb peavarahoidja. Ennetava konserveerimise ja lihtsamate puhastustöödega tegelevad kogude kuraatorid ja tehnikaspetsialist. Keerukamad konserveerimis- ja restaureerimistööd tellitakse Kanutilt vm pädevalt teenuseosutajalt.

5.2. Säilitustingimused

Muuseumikogusid hoiustatakse kahes erinevas hoones, muuseumi peamajas (Viljandi, Johan Laidoneri plats 10) ning muuseumi filiaalis Mart Saare majamuuseumis (Viljandimaa, Suure-Jaani vald). Muuseumil ei ole ühtegi spetsiaalselt ehitatud hoidlat ning puuduvad kliimaseadmed, mistõttu pole võimalik alaliselt tagada soovitavaid säilitustingimusi ja kliimataset (keskmiselt 18...20°C, kuni 55% RH). Sobivate säilitustingimuste leidmisel juhendatakse trükisest „Muuseumi varahoidja meespea“ (Tln 1994).

Säilituskeskkonna hoidmisel toetutakse lihtsatele meetmetele, nagu sisetemperatuuri sujuv tõstmine või alandamine suhtelise õhuniiskuse reguleerimiseks jne. Arvestades muuseumikogude iseloomu ja ressursivõimalusi on põhitähelepanu hoidlate suhtelise õhuniiskuse taseme kontrollimisel ning selle järskude muutuste vältimisel.

Hoidlate olulisematest puudustest võib mainida: peamaja keldrihoidla liigniiskus, teistes hoidlates akende kehv kvaliteet (soojuskadu, tolmu sissetung). Hoidlate täituvus on kõrge ja sellest tulenevalt on museaalide kättesaadavus piiratud. Etnograafiakogu saab täiendada väikesemahuliste museaalidega, suuremõõtmeliste jaoks pind puudub. Kunstikogu on väga kitsastes tingimustes, hoidlamööbel sobimatu ja takistab kogu kasutamist.

Muuseumil puudub museaalide tulmeruum, kus hoiustada seisukorra kontrolli läbimata esemeid.

5.3. Säilitustingimuste tagamine

Sobivaid säilitustingimusi aitab tagada järjepidev keskkonnatingimuste seire hoidlates ja näitusemajas. Seiresse on hõlmatud kõik hoidla- ja näituseruumid. Andmeid kogutakse temperatuuri ja suhtelise õhuniiskuse taset näitavate elektrooniliste mõõdikutega.

Kontrollimise intervall on vähemalt üks kord kuus, niiskel perioodil kriitilistes hoidlates kaks korda kuus. Seireandmed säilitatakse elektrooniliselt.

Museaalide seisundit hinnatakse visuaalselt. Bioloogiliste kahjustajate kontrolli põhiliseks meetodiks on museaalide järjepidev visuaalne vaatlus. Kõrge putukakahjustuste riskiga materjalidest museaale kontrollitakse vähemalt kord aastas. Tulme kontrollitakse ja korrastatakse enne hoiustamist. Museaalide paigutamisel ja pakendamisel arvestatakse eelkõige museaalide materjalide ning konstruktsiooni eripära. Museaalide pakendid ja katted ning tugikonstruktsioonid valmistatakse pikaajaliseks säilitamiseks sobivatest materjalidest.

5.4. Turvalisus

Muuseumi hoonetes on ööpäevaringne tehniline valve (liikumis- ja tulekahjuandurid, turvakaamerad). Lisaks jälgivad näituseruume ja korraldavad külastajate liikumist klienditeenindajad.

Hoidlatesse on lubatud siseneda üksnes neil muuseumitöötajatel, kellel on see vajalik tööülesannete täitmiseks. Üldjuhul hoidlasse uurijaid ei lasta. Uurijad võivad hoidlasse minna üksnes vastava koguhoidja või peavarahoidja saatel.

Meetmed turvalisuse tagamiseks on täpsemalt kirjeldatud dokumendis „Viljandi Muuseumi hädaolukorra lahendamise plaan ja selle rakendamise kord“.

6. TOIMEPIDEVUS

6.1. Hädaolukorra lahendamise plaan ja selle rakendamise kord

Viljandi Muuseumi hädaolukorra lahendamise plaan (edaspidi: plaan) on valminud ja kinnitatud päästeameti 2010. aastal ning hiljem ajakohastatud. Plaan on koostatud hädaolukordade ennetamiseks ja lahendamiseks Viljandi Muuseumile kuuluvates hoonetes järgmistel aadressidel:

- Johan Laidoneri plats 10, Viljandi – näitusemaja, administratiivhoone koos hoidlatega;
- Mart Saare majamuuseum, Hüpassaare talu, Karjasoo küla, Vihi, Suure-Jaani vald, Viljandimaa

Võimalike hädaolukordadena on käsitletud järgmised sündmused: tulekahju, veekahjustus, vandalism, vargus, elektrikatkestus.

Plaani tutvustatakse kõigile Viljandi Muuseumi töötajatele allkirja vastu muuseumi direktori või tema poolt määratud isiku poolt. Uutele töötajatele tutvustatakse plaani esimese kahe nädala jooksul pärast tööle asumist. Pärast igat hädaolukorda vaadatakse plaan üle ning vajadusel tehakse vastavad parandused, kuid mitte harvem kui üks kord aastas.

Plaani esimeses osas antakse ülevaade Viljandi Muuseumi hoonetest ning kultuuriväärtusi ohustatavatest sündmustest ja nende tagajärgedest. Plaani teises osas antakse ülevaade hädaolukorra lahendamise üldisest korraldamisest ja valmisolekuks hädaolukorras. Lisana on kokkuvõtvalt välja toodud võimalikud hädaolukorrad, tagajärjed, ressursid, tegevusjuhised ja vastutavad isikud, hoonete asendiplaan, evakuatsioonijoonised ja hoonete korruste plaanid. Hädaolukorra lahendamise plaaniga ja kõigi muuseumi kasutuses olevate hoonete tuleohutusjuhenditega on võimalik tutvuda kantseleis või muuseumi sisevõrgus.

FALERISTIKAKOGU

Ajalooline ülevaade

FLG periood (1881–1915; 1920–1939)

Viljandi Muuseumi (VM) faleristikakogu (N2) hakkas kujunema juba Viljandi Kirjandusliku Seltsi (FLG) ajal 19. sajandil. Esimene annetus võeti seltsi juhatuse poolt Ditmari muuseumisse vastu 1882. aasta veebruarikuus (FA 3.02.1882; Jb FLG 1882, lk 14) – tegemist oli ühe Peeter Suure mälestuseks välja lastud lauamedaliga (VM6036:7/N2 176). Seltsi aktiivse tegutsemisperioodi jooksul (1882–1915) kogutud objektid olidki peamiselt mälestus- ja lauamedalid, lisaks saadi ka mõned žetonid ja teenetemärgid. Kõige huvitavamaks annetuseks nimetatud perioodist võib pidada Prantsuse Liiliaordenit (*Decoracion de Lys*), mille oli FLG-le annetanud Fr. v Sivers Heimtalist. Kahjuks pole see koos teiste FLGle kuulunud museaalidega VM kogusse jõudnud (lähemalt vt VM AR 2005).

FLG museaalidest on üle poolesaja eksemplari jõudnud ühel või teisel viisil ka VM faleristikakogusse. Kindlalt on neist teada 34 museaali N2 kogus ja 19 museaali Aj kogus. Lisaks võivad olla kuulunud FLG kogusse ka mõned T. Parri ja A. Mikk`u kaudu vastu võetud objektid. Kaks suuremat tulmet on vastu võetud VM faleristikakogusse peanumbrite VM6036 (19 tk) ja VM8628 (34tk) all. Need moodustavad MuIS-is ka eraldi kollektiooni –FLG Faleristika. Millal kollektioonis sisalduv materjal füüsiliselt muuseumisse jõudis, on raske öelda – ametlikult on esemed vastu võetud perioodil 1948–1953. Võib arvata, et faleristikakogu liikus koos numismaatikakoguga FLG–Tartu pank–Rahandusosakond–Viljandi muuseum – st tulmus natsionaliseeritud varandusena 1940. aastate II poolel.

Eesti Vabariik ja okupatsioonide algus (1933–1940/1941/1944)

Kogumistöö VM faleristikakogusse jätkus 1933. aastal, kui tehti otsus muuseumi (taas)asutamiseks Viljandisse. Esimese annetuse on teinud usaldusliikme Kivirähk`i kaudu Asta Midri Viljandist, kes andis üle Romanovite dünastia 300. aastapäeva medali (sissekanne TRsse 1935). Eraannetustest saadi sel perioodil peamiselt tsaariaegseid au- ja mälestusrahasid, mida oli omal ajal vermitud massiliselt. Kahjuks on ka tulmeandmed väga lakoonilised, nii et midagi erilist esile tõsta oleks raske. Ainuke seda vääriv tulme on 1936. a linnavalitsuse poolt üle antud tsaariaegse linnapea ja volikogu liikme ametirahad. Samuti väärivad eraldi märkimist 1941. a 8. märtsil, juba pärast Eesti okupeerimist, endise linnainsener Werncke poolt muuseumile üle antud 18–19. sajandist pärit olevad mittestandardised linnaametnike ametimärgid. Viimaste puhul on tõenäoliselt tegemist unikumidega. 1941. aastasse kuulub ka veel üks märkimisväärne tulme. Hariduse Rahvakomissariaadist kui anti üle hulk mitmesuguseid põlluseltside laua ja auhinnamedaleid.

Nõukogude periood (pärast II maailmasõda 1944–1980d)

Sõjajärgset perioodi iseloomustab muuseumisse toodud aga segaste aegade tõttu vastu võtmata esemete süstematiseerimine ja arvele võtmine. Siia hulka kuuluvad näiteks ka kahes osas vastuvõetud FLG faleristikakogu ning August Mikk`u korjamisraamatutest läbi kantud mitmesugused varasemad ja kaasaegsed annetused ning nn dublettide kogust arvele võetud museaalid. Faleristikakogu täienes ka „tänu“ Rahandusosakonnale, mis jagas natsionaliseeritud või konfiskeeritud varasid, lisandusid ka mõned üksikud annetused. Eraldi märkimist väärivad nt Kõpu vallaarhiivi varad, kust muuseum sai 1949. aastal väga hea ametimärkide kollektiooni. Viimased on inventeeritud ajalookogusse. 1961. aastaks tunduvad vanad varud läbi olevat ning kogu kujunemises järgneb suhteliselt stabiilne periood, mida iseloomustavad väikesed üksikannetused – neist suuremad ja märkimisväärsemad on Erika Männik, Leo Vellemaa, Jaan Rebane (Naanuri kaudu), Ljubov Rimm jt. 1962. aastal on

muuseum saanud endale osa Jaan Leokese pärandist (1962; VM 9248) – ka selle kollektiooni hulgast on faleristikakogu saanud huvitavat täiendust. Kahjuks on põnev laulupeomärkide kogu siiani inventeerimata ja need kuuluvad sisuliselt ajalookogusse.

Eespooltoodud tulmete iseloomustamiseks võib öelda, et saadud materjal on nii geograafiliselt, temaatiliselt kui ka kronoloogiliselt küllaltki mitmekesine. Domineerib siiski nõukogude kaasaegne materjal. Üllataval kombel on muuseumisse nõukogude aegsete rinnamärkide, ordenite ja medalite kõrval toodud ka nõ keelatud esemeid. Ei puudunud nende hulgast näiteks ka Vabadusrist.

Taasiseseisvumisperiood (1980 lõpp–tänapäev)

Taasiseseisvumise aegset ja järgset perioodi iseloomustab eelkõige Eesti Vabariigi aegsete ja okupatsiooni ajal ebasoovitavate esemete vastuvõtt. Erinevalt varasematest perioodidest võeti esemeid vastu suurte kollektioonidena (Vellerind, Bergmann, Truu jt). Nende kollektioonide hulgas oli ka küllaltki palju faleristilist materjali, mida oli nõukogude võimuorganite eest aastakümneid varjul hoitud. Faleristikakogu sai suhteliselt lühikese aja, 15 aasta, jooksul rikkamaks ligikaudu 220 väärtusliku museaali võrra. Siia hulka kuuluvad nii riiklikud teenetemärgid, medalid, koolimärgid, insignia kui ka lihtsad rinnamärgid. Nagu eespool öeldud, võeti suurem osa vastu kollektioonidena, sellepärast on ka mitmeid kordumisi – st üheliigilisi esemeid, mida kollektiooni terviklikkuse huvides ei lõhutud.

Kogu koosseis tänapäeval

VM faleristikakogu ja VM ajalookogu faleristika osa sisaldab kokku 527+158=685 museaali. Taoline eraldumine on kujunenud allakirjutanule mitte teadaolevatel põhjustel välja 1980. aastatel faleristiliste museaalide inventeerimise käigus. Kogumispoliitika seisukohalt on aga mõistlik käsitleda kogu materjali ühtselt.

Kogu sisaldab museaale liigiliselt:

ametimärgid – 10+29	mälestus – 176
eraldus – 31	rinna – 85+125
kooli – 36	spordi – 13
laua – 2	teenete – 133+1
laulupeo – 18	

Märkide arv liigiliselt ei vasta museaalide koguarvule, kuna museaalide hulgas on ka lindilõiked, medaljonid, ripatsid jmt.

Kõige rohkem on faleristikakogus ja ajaloo faleristika kollektioonis rinnamärke (31%), mälestusmedaleid (26%) ja teenetemärke (medaleid) (20%). Geograafilisel printsiibil liigitatult on kõige rohkem Eesti kohta käivat materjali (ligikaudu pool) järgnevad Venemaa ja Viljandi (ca 11–13%).

Väärtuslikemateks tulmeteks võib pidada eelkõige FLG materjale peanumbrite VM6036 ja VM8628 all. Tegemist on suurepärase laua-, mälestus- ja auhinnamealite koguga, mis vääriks kunagi ka kindlasti eraldi eksponeerimist. Muidugi peaks seda näitust täiendama ka üksikannetustena vastu võetud museaalidega.

Nõukogude perioodi üksikannetustest ja tulmetest võib kokku koguda küllaltki aukartustäratava rinnatäie punaautasusid: J. Pihlaku, L. Rimmi, Grööni ja veel paarist väikekollektioonist.

1990. aastate tulmetest peab esile tõstma peamiselt kahte esemegrupi – esiteks on saadud päris korralik Eesti Vabariigi teenetemärkide kollektioon ja teiseks saab kokku ka ilusa koolimärkide kollektiooni.

Valged laigud ja aktiivne kogumine

Kogumine faleristilise materjali osas on muuseumis olnud osalt süsteemne ja osalt ka kaootiline. Süsteemsust on üles näidatud kahel juhul – kui on olnud tegemist mingite tähtsündmustega linna ajaloos ning siis kui see on olnud poliitiliselt vajalik/võimalik. Nii on saadud päris korralikud kogud spordivõistlustega ja juubelisündmustega seotud märke-medaleid aga samas ka nõukogude ning EW iseseisvuse aegset faleristilist materjali. Passiivsemalt on suhtunud aga kohalikku elu kajastava materjali kogumisse ja seda eelkõige maakonda silmas pidades – see ongi kõige suurem „valge laik”, mis vajaks süstemaatilist ja aktiivset kogumist silmas pidades kaardistamist ning hiljem ka täitmist (võimaluste piires muidugi).

Seega peaks aktiivne kogumistöö keskenduma eelkõige kohalikule materjalile, seda nii varasemas kui ka kaasaegses osas:

- Viljandimaa asutuste ja organisatsioonidega seotud rinnamärgid (peam kultuuriseltsid, põlluseltsid, piimaühistud, tähtsündmused jne)
- Viljandimaa asutuste ja organisatsioonidega seotud lauamedalid-auhinnamedalid
- Viljandimaaga seotud ametimärgid (asutused, kohalik omavalitsus)

Üldist materjali peaks koguma lähtudes kollektsioonide terviklikkuse põhimõtetest:

- isikukollektsioonid
- sündmused
- kollektsionäärid
- kogusisesed „valged laigud” (hõbemedal, kuldmedal, jne)

Hoiutingimused

Tänased hoiutingimused on pigem head. Faleristikakogu jaoks on olemas kapis eraldi sahtlid ning ruumipuudust karta ei ole. Samas peaks ideaaltingimuste poole liikudes võtma kasutusele tulekindla kapi, kuid see ei ole muuseumi tänaseid üldisi vajadusi silmas pidades prioriteetne.

Mida ei peaks koguma?

Nimekirja teha ei ole võimalik, kuna faleristiline materjal on väga mitmekesine ja väga palju on eri nimetusi. Samas võib välja käia põhimõtted:

- muuseumis juba olemas olevaid esemeid (juhul kui need ei asu tulmuva tervikkollektsiooni koosseisus; või pole seotud mingi konkreetse legendiga; või pole rariteet)
- välismaise päritoluga juhuannetusi (juhul kui need ei asu tulmuva tervikkollektsiooni koosseisus; või pole seotud mingi konkreetse legendiga; või pole rariteet)
- väga halvas seisukorras olevaid esemeid (juhul kui need ei asu tulmuva tervikkollektsiooni koosseisus; või pole seotud mingi konkreetse legendiga; või pole rariteet)
- maakonnaga mitte seotud suveniirmärke jmt (juhul kui need ei asu tulmuva tervikkollektsiooni koosseisus; või pole seotud mingi konkreetse legendiga; või pole rariteet).

Numismaatika- ja arheoloogiakogu hoidja
Ain-Andris Vislapuu

Ajalooline ülevaade

Viljandi muuseumikogus on arheoloogia alakogu vanim. Kogu sai alguse 1878.–79. aastal Viljandi ordulinnusel toimunud arheoloogilistel kaevamistel kogutud leidudest. Selle oma aja kontekstis tähelepanuväärse üritusega pandi alus mitmele muuseumile väga olulisele kolleksioonile. Esimesena tuleb siinkohal märkida raiddetailide (peamiselt kapiteelide) kogu, kuid ka 16. sajandi arheoloogilist leiuainese uurimisel on Viljandi ordulinnuse esimeste kaevamiste kogu Eestis esmaklassiline. Viljandi ordulinnuse kaevamisleidude kolleksioon täienes ka 1889. a toimunud väljakaevamistel (arhitekt R. Guleke) nn ametnikemaja piirkonnas.

Linnusekaevamiste tõttu veelgi aktiveerunud muinsushuvist kantuna toimusid 19. sajandi lõpul väljakaevamised mitmetel Viljandi ümbruse kalmetel, millest muuseumis säilitatakse Heimtali, Vana-Võidu ja Sürgavere kiviilmete leide. Vastu võeti ka mitmetel linnaterritooriumil toimunud mullatöödel kogutud juhuleide. Tegu on esimeste teadaolevate leidudega keskaegse Viljandi kultuurkihist. 1907. a satuti Katariina kabeli varemetele, kust K. von Löwis of Menari juhutatud uuringute käigus koguti samuti mõningaid leide, s.h massiivne kaheksatahuline kapiteel.

Kogude korrastamise osas koostati nn baltisaksa perioodil esimesed kataloogid (VM 5331) ning leiud paigutati papist eksponeerimistahvlitele, kuhu need traadiga kinnitati.

Eesti Vabariigi sünniga taandus baltisaksa seltside tegevus. Arheoloogiline uurimistöo koondus Tartu Ülikooli, kus asutati arheoloogia õppetool, kabinet ja muuseum. Viimane tegutses arheoloogia keskmuseumina. 1925. a vastuvõetud muinsuskaitseaduse kohaselt võis kohalik muuseum või omavalitsus arheoloogiamälestisel väljakaevamisi korraldada vaid spetsialisti juhatusel ning Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi igakordse loa alusel ning seagi juhul, kui Tartu Ülikooli arheoloogia kabinet ise ei soovinud kaevamisi korraldada. Leiud tuli saata Tartu Ülikooli arheoloogia kabinetile, kus need inventeeriti ja seejärel otsustati, kas neid tuleb säilitada ülikoolis või võib need deponeerida vastavasse muuseumi.

TÜ arheoloogia kabinet korraldas aastatel 1921–40 kõik Viljandimaa muinasaja mälestistel toimunud arheoloogilised kaevamised, nt Madi kalme, Lõhavere linnus, Siimusaare kiviaja asula, Kivisaare kiviaja asula ja kalmistu jt. Seetõttu on toonastel kaevamistel kogutud leiud toonases Tartu Ülikooli, praeguses Ajaloo Instituudi kogus. TÜ arheoloogiaõppejõu H. Moora initsiatiivil viidi läbi üleriigiline arheoloogiliste leidude kataloogimine, mille osana koostas Viljandi muuseumi muinasleidude kataloogi 1931. aastal mag. Marta Schmiedehelm. Nimetatud käsikirjaline kataloog on põhiliseks muuseumikogudega tutvumise võimaluseks Tallinnas ja Tartus töötavatele arheoloogidele tänini. Ühtlasi korraldas Schmiedehelm ümber senise tahvlite süsteemi, lõpetades FLG aegadest kehtinud topeltnumerduse. Viljandi Muuseumi kogud täienesid põhiliselt kohalike üleantud juhuleidudega. Kuna keskaja arheoloogilisele uurimisele toona ülikooli tasemel rõhku ei pandud, jäid muuseumi ka Viljandi ordulinnusel, Villu keldri ümbruses 1939. a kunstiajaloolase Armin Tuulse korraldatud kaevamistel leitud esemed.

Pärast Teist maailmasõda keskendus arheoloogiline teaduslik uurimistöo endiselt muinasaja uurimisele, kuid keskasutuseks sai ENSV TA Ajaloo Instituut, mis 1950. aastal viidi üle Tallinna. Kuna mõned arheoloogid asusid 1950.–60. aastatel tööle maakonnamuuseumidesse (Viljandis Henn Moora), korraldasid kaevamisi ühiselt TA Ajaloo instituut ja kohalik muuseum. Nii on Viljandimaa Naanu linnusel 1952.–53. aastal toimunud kaevamiste leidudest ühe aasta leiud Viljandis, teise aasta leiud aga Tallinnas.

Muuseumikogusid täiendati ka muuseumi enda korraldatud kaevamistega. Viljandi Muuseum jätkas esmalt Siimusaare mesoliitikumi ja keskmise rauaaja asula uurimist (koos Lembit Jaanitsaga AI-st), seejärel kaevati Tõrva Tantsumäe ja Vooru linnuseid (1966–70), Risti kirikuaset (1971, 1975) ning mõnesid külakalmistuid. Mitmete Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi arheoloogide korraldatud suuremate kaevamiste leiud viidi seevastu Tallinna. Pärast 1975. aastat Viljandi Muuseum oma arheoloogilisi kaevamisi enam ei korraldanud. Maakonna asulakohtadel ja külakalmistutel Ajaloo Instituudi arheoloogide poolt juhutatud kaevamiste leiud viidi seevastu Tallinna.

Kuigi Henn Moora juhatusel toimusid kaevamised keskaegsetel külakalmistutel, eesmärgiga täiendada muuseumi keskaegse maarahva kohta käivaid esemekogusid, ei lugenud muuseum toona oluliseks keskaegse Viljandi leidude talletamist. Nii ei võtnud muuseumi teadusdirektor Henn Moora vastu Viljandi frantsisklaste kloostri territooriumil 1980.–81. aastal toimunud kaevamiste leide. Tegemist pole Eesti kontekstis siiski erandliku nähtusega. Samalaadsete probleemidega puututi kokku ka nt Tallinna Vanal Turul 1977. a kaevamistel kogutud leidude puhul. Ka Ajaloo Instituudi arheoloogiakogusse ei soovitud Eesti linnade keskaja kaevamiste leide. Lisaks Kultuurimälestiste Riikliku Projekteerimise Instituudile talletas toona linnakaevamiste leide ka Tartu Linnamuuseum.

Alates 1989. aastast on Viljandi linnas toimunud hulgaliselt päästekaevamisi ja järelevalvetöid, mille leiud moodustavad suure osa Viljandi Muuseumi arheoloogiakogust. KRPI lagunemisel kehtestati kokkuleppeline põhimõte, et arheoloogilistel kaevamistel kogutud leiud antakse üle vastava maakonna või linna muuseumile. Viljandi Muuseum on vastu võtnud kõik linnas ja ordulinnusel toimunud arheoloogiliste kaevamiste leiud. Maakonnas toimunud suurematest uuringutest anti muuseumile üle Sammaste kivikalme kaevamisleiud (1989 ja 2002, Heiki Valk). Samas on teistes asutustes (Ajaloo Instituudis, 1992. aastast ka TÜs) hulgaliselt Viljandimaalt kogutud inspeksioonileide ning ka mõned maakonna kaevamisleidude kogud (nt Aindu asula, Kivisaare kiviaja asula ja matmispaik, Kaubi külakalmistu). Aastatel 1993–1997 ja 2003–2006 korraldas Viljandi Muuseum ka ise arheoloogilisi kaevamisi ja järelevalvetöid Viljandi vanalinnas, Viljandi ning Helme ordulinnusel. Esiletõstmist väärivad Jaani kiriku kalmistu alal 1990.–1991. a (VM 10258, VM10324, VM10977), 1993.–1995. a muuseumi hoovis (VM10536, VM10942, osaliselt arvele võtmata) ning 2003.–2004. a ordulinnusel toimunud kaevamiste leiukogud (VM 10922, VM11041). Samadel perioodidel korraldas muuseum ka üksikuid maastikuinspeksioone. Suur osa aastatel 1996–2006 Tartu Ülikooli arheoloogide korraldatud kaevamiste leidudest säilitatakse Tartus, TÜ arheoloogia kabineti hoidlas.

Kogu koosseis tänapäeval

1. jaanuari 2014. a seisuga on Viljandi Muuseumi arheoloogiakogus 59 812 museaali. Erilisemate leidudena võib esile tuua Viljandi ordulinnusel kogutud raiddetailide kollektsiooni. Viljandi linnusel on kogutud üks Eesti rikkalikumaid 16. saj leiukogumeid. 2003.–2004. a leiti maalingutega klaaspeekrite kilde, mis pärinevad ilmselt Veneetsias valmistatud nõudest. Täiesti omalaadne on Viljandi Lossimägedes 1999–2006 uuritud muinasaja lõpusajandite kompleks – asustuskeskus ning oletatav ordulinnuse piiramisrajatis, nagu ka selle uurimisel kogutud leiukogu. Märkimisväärsed on ka Kuude ja Sammaste kalmete rikkalikud leiukogud (peamiselt muinasaja lõpusajandid). Arvukas, kuid läbi töötamata ja raskesti kasutatav leiukogu (paikneb ebamugavates ümbrikes) pärineb Siimusaare kiviaja asula kaevamistelt.

Kokkuvõtteks võib märkida, et Viljandi muuseumi peanumbrit kannavad praktiliselt kõik keskaegse Viljandi linna ja linnuse arheoloogilised leiud. Seega oleks mõistlik selle põhimõtte

jätkamine, et ühe linna ainesega oleks võimalik tutvuda ühes kohas. Viljandi maakonnas toimud kaevamised on esindatud üksikute, ehkki mitmekesiste kollektsioonidega.

Valged laigud

Ajaliselt on kõik perioodid esindatud, ehkki leiuainese hulk neist on erinev. Teistest mõnevõrra nõrgemini on kajastatud rooma ja keskmine rauaaeg, samuti uusaeg (eeskätt 17. sajand). Ehkki see on mõneti tingitud ka objektiivsetest põhjustest (nende perioodide muistiseid on säilinud vähe ning need on leiuvaesed), takistavad need puudujäägid püsiekspositsiooni koostamist.

Temaatiliselt on alaesindatud maa-asulate kaevamis- ja inspeksioonileiud. Suhteliselt vähe on ka keskaegse linnamüüriga piiratud alal toimunud kvartalisiseste kaevamiste leide (s.t mitte tänavatele paigutatud trassidest, vaid hoonetest ja hoovidest).

Materjalidest on väga vähe puit ja nahkesemeid, viimaste hulgast eriti hästi konserveeritud esemeid.

Numismaatika- ja arheoloogiakogu hoidja
Ain-Andris Vislapuu

ARHIIVKOGU

Ajalooline ülevaade

Viljandi Muuseumi arhiivkogu võib laias laastus pidada muuseumiga ühealiseks.

Julguse annab selleks fakt, et kogusse kuulub muuseumile aluse pannud 1878.–1879. aasta lossimägedes toimunud arheoloogiliste kaevamiste päevik. Kahjuks on kogusse jõudnud liiga vähe Kaevamiste komiteest hiljem välja kasvanud Kirjandusliku Seltsi (Felliner Litterarische Gesellschafti) dokumentatsioonist.

Kindlamalt saab arhiivkogu moodustumisest rääkida kolmekümnendatel aastatel, kui Viljandi Kodu-uurimise Selts taasavas muuseumi. Siis algas ka nimetatud kogu kasv.

Suur osa kogus olevatest Viljandimaa mõisatega seotud dokumentidest jõudis muuseumi aastatel 1937–1939, kui lahkuvad baltisakslased muuseumile rikkalikke annetusi tegid.

Muuseumikogude jaoks vastuoluline aeg oli 1940.–1950. aastad. Suured augud kogudesse tekitas Viljandi Muuseumis tšensor Barani tegevus. Nii on tulmeraamatus kustutatud VEHS poolt muuseumile üle antud Fr. Kuhlbari (VM 1437-1445), kindral Laidoneri (VM 1195), kaitseliidu (VM 3606) ja mitme aasta linnavolikogu valimistega seotud dokumendid (VM 2816-2819). Õnneks ei hävitatud siiski kõike, osa Viljandi Muuseumi kogusse kuulunutest rikastavad tänapäeval Kirjandusmuuseumi ja Rahvusraamatukogu kogusid.

Aktiivselt tegutses sellel perioodil Kõpu Kodu-uurimise ring. Nende kaasabil on arhiivkogu tugevalt täienenud. Selle perioodi annetuste hulka kuulub ka kogu visuaalselt huvitavaim dokument – 1805.aastast pärinev tšaar Aleksander I allkirjaga Kõpu mõisa kinkekiri (VM 7786). 70.-ndatel jõudis muuseumisse Kihuoja (lisa Kinkelepingule 27.II1970), Naanuri (VM 9656) ja Leokese kogud ning Viljandi Linna TSN TK Arhitektuuriosakonna ehitusprojektide arhiiv (VM 9554).

Viimasel 10–15 aastal on arhiivkogusse lisandunud:

- Seoses riigis toimunud muudatustega ja vana ametiühingusüsteemi likvideerumisega anti üle Viljandi Rajooni Hariduse- ja kultuuritöötajate a/ü arhiiv (VM 10437);
- Enno Piiri vahendusel A. Lättemäe materjalid;
- ELKS Viljandi osakonnategevust ja tegelasi puudutav materjal (VM 10585);
- Remondi käigus leitud Viljandi Noorte Kotkaste Maleva kroonikaraamat (VM 10467);
- Annetuse tegi praegu Kanadas elav endine viljandlane Werner Eldring, kes tõi oma vanaema Anna Eldringi (sündinud Toss) mälestuseks koostatud albumi (koosneb perekonna ajalugu puudutavatest dokumendi- ja fotokoopiatega (VM 10595);
- Jaak Pihlaku kaasabil on kogusse jõudnud Vabaduse Risti kavalere puudutavaid materjale. Näiteks H. Timpson VR II/3; kolonelleitnant Martin Bergmann VR II/3, deponeeritud on kolonel A. Matsalo VR II/3, N. Põlendik VR II/3, M. Kukkk VR II/3 jt.

Arhiivkogu koosseis tänapäeval

Kuigi kogu on suhteliselt suur, ei saa ühestki dokumendikogumist rääkida, kui tervikkollektsioonist.

Dokumendid liigitatakse sisu järgi:

- Juriidilised (keisri ukaasid, kohtuprotokollid, lepingud jne)
- Põllumajandus (mõis, talu, kolhoos)
- Tööstus
- Kultuur (sport, kunst, haridus, seltsid, muusika, teater, kirik)
- Haridus

- Sõjad ja revolutsioonid, sõjavägi, tuletõrje
- Kaardid, plaanid, projektid
- Isikud
- Kodu-uurimine
- Välis-Eesti
- Pisitrükised, reklaam jm

Suuremad enam-vähem terviklikud kollektsioonid on

- ehitusprojektide kogu, mille andis üle Viljandi Linna TSN TK Arhitektuuriosakond; kogu sisaldab 20.-30.ndate aastate ehitus- ja ümberehitusprojekte Viljandi linnast ning 1947.-51. aasta projekte linnast ja maakonnast, sealhulgas projektid maakonna vennaskalmistute kohta (VM 9554) ;
- projektid XIX- XX sajandi vahetusest;
- Leokese kogu koosseisus Tulekindlustusplaanid XIX/XX saj vahetusest;
- deponeeritud on Viljandi Muuseumi VEHSi koolide arhiiv;
- küllalt suur on kaartide ja plaanide kogu;
- kogust võib leida ka tsaari ukaase alates 18. sajandist;
- taludokumendid;
- tööstus;
- mõningal määral on materjale ka Viljandi linnas ja maakonnas tegutsenud seltside kohta; Suurem osa sellest on küll kutsed, kavad ja kuulutused. Leidub siiski ka põhikirju, protokolliraamatuid, liikmete nimekirju.
- Mitmed kultuurilugu puudutavad diplomitööd ja huvitavaid kodu-uurimistöid.

Huvitavamate dokumentidena nimetaks veel

1. Parika Kõrtsi rendileping (VM 3431)
2. Lahmuse eramõisa revisjon 28.I 1751. (VM 8340)
3. Sisult on omanäoline Johannes Tengi ja Ella Karu abieluleping aastast 1921 (VM9313)
4. Huvitavad on kindlasti Westren-Dolli materjalid: kladed, mis seotud tema tööga koolis ja Jaani kirikus.

Valged laigud

Arhiivikogu puhul maksab ühesõnaline iseloomustus: kaootiline. Ükskõik, kas lähtuda ajaloolisest või piirkondlikust printsibist.

Katmata teemad ja piirkonnad

Pilistvere, Halliste ja Karksi kihelkond
 Vastupanuliikumine Nõukogude võimu ajal
 Taasiseseisvumise aegsetest rahvaliikumistest
 Eraettevõtluse sünnid – esimesed kooperatiivid

Tänane kogumiskava

Hoidlad on põhimõtteliselt täis. Arhiivikogu puhul tuleks kõne alla väga erilised dokumendid, lihtsalt masstoodangut ei ole mõtet koguda. Kõne alla võiks tulla valimispropaganda ja näidised koolide lõputunnistustest. Arhiivikogu ei ole veel nii põhjalikult läbi töötatud, et saaks kindlaid piire tõmmata. Seetõttu tuleb iga pakutud dokumendi üle otsus vastu võtta töö käigus.

Arhiivikogu kuraator
 Heli Grosberg

ETNOGRAAFIAKOGU

Kogu kujunemine

Viljandi Muuseumi kogumispiirkonda on kuulunud muuseumi algaastatest kuni tänaseni endisaegsed Viljandimaa kihelkonnad: Viljandi, Paistu, Tarvastu, Halliste, Karksi, Helme, Kõpu, Suure-Jaani, Pilstvere, Kolga-Jaani, Põltsamaa.

Viljandi Kodu-uurimise Selts taasavas Viljandis 1933. aastal muuseumi. Uus seltsi juhatus alustas uute liikmete värbamist ja laialdast muinsusesemete kogumist. Ajalehtedes ilmusid teated, kus esitati üleskutseid vanavara kogumiseks koos esemete loeteluga, mida muuseumi tuleks tuua. Loodi laialdane nn. usaldusliikmete võrk, kellelt laekus esmajoones etnograafilist materjali.

1935. aastal kolis muuseum „Fräulein-Stifti” ruumidesse Jakobsoni tn 1. Siin olid usaldusliikmete poolt kogutud esemeid osaliselt juba vaatamiseks välja pandud.

1938. aasta lõpuks oli muuseumis arvele võetud 2943 eset, neist etnograafilisi eksponaate 1210. Muuseumi uutes ruumides Posti tn 10, olid pooltes (kuuest kolmes) näha etnograafia väljapanekut: naiste rõivad, naiste ja meeste töö- ning tarberiistad, põllutööriistad. Kogumistöö aga jätkus. Tol ajal peeti esmatähtsaks vana ja kaduva talurahvakultuuri talletamist, kuid väärtustati ka kultuuriloolise ja muinasteadusliku materjali kogumist.

1940. aastal sai muuseum endale alalised ja avaramad ruumid vana apteegi hoones Tombi platsi ääres (Kindral Laidoneri plats). 1942. aastaks olid muuseumi töö ja väljapanekud täielikult ümber korraldatud. Ajaleht Sakala kirjutas 7.04.1945, et etnograafiline osakond võttis enda alla kolm ruumi, sisaldades arvukalt hästivalitud eksponaate Viljandimaalt. Leidus kauneid kunstipäraseid õllekanne, puust söögi- ning tarbeesemeid, puust tünne, lukke, riive, õllelüksikuid, koorekirne, lasse, lähkreid. Ära märgiti huvitavalt pahast kasvanud piipu, mis sarnanevat magavale koerale, pulmarange, sadulaid jm. Haruldustena nimetati kangaurutamise rulli ja kangatõmbamise (venitamise) pinki. Tunnustussõnu VM-i etnograafiakogu kohta ütles juba 1943. aastal H. Kurrik: Teine muuseum, mil õnnestus paari aastaga rajada täiesti uus etnograafiline osakond, on Viljandi muuseum. Siinjuures on kogu nii suur, et moodustab 1/3 muuseumi kogust, milles on üle 3000 numbri.

Suurem osa muuseumi kogutud etnograafilisest esemetest saadi peamiselt annetustena ja kinkidena. Tekstiilesemeid ja ehteid ka osteti, sest just vanemad inimesed ei tahtnud nii kergesti oma riietusesemetest või mitu sugupõlve vanadest perereliikviatest loobuda. Aktiivne kogumistöö usaldusliikmete kaudu kestis kogumisraamatute andmeil kuni 1941. aastani, soikus sõjaaastail ning jätkus uue hooga alles aastail 1948/1949. Peale sõda tegutses aktiivselt Kõpu Kodu-uurimise ring I. Ama eestvedamisel. Neilt laekus muuseumile ka etnograafilist materjali. Vastuvõtuaktide põhjal on näha, et aastail 1951-1965 oli etnograafilise kogu juurdekasv üsna kesine. Põhjus peitub arvatavasti selles, et peatähelepanu koondati peamiselt kultuurmassilisele tööle. Hoopiski soikus esemete kogumine aastail 1965-1972, mil muuseumi toodi mõni üksik ese.

1980.-ndal aastal tõi muuseumi toleaegne teadusdirektor H. Moora Kõpu kihelkonnast, Suure-Kõpu vallast, Tammistu talust muuseumi 57 uut puit- ja tekstiileset. 1984.-da aastaga lisandus etnograafiakogusse 11 museaali. Siit edasi on etnograafilise kogu juurdekasv olnud küllaltki ühtlane, kõikudes aastate lõikes 10-20 uue eseme vahel.

1990.-tel aastatel suurendas seda arvu Viljandi muuseumi käsitööringi poolt valmistatud Viljandimaa 11 kihelkonna rahvarõivaste koopiad, mida kasutati osaliselt ka uues

ekspositsioonis. Viimastel aastatel on suuremat rõhku pandud 1920. ja 1930.-te aastate materjali ning nõukogude perioodi igapäevaelu kajastavate esemete kogumisele.

Eelnevat analüüsid võime teha järelduse, et enamus väärtuslikke etnograafiakogus säilitatavaid museaale on muuseumi toodud enne 1941. aastat. Järgnevate aastate keskine juurdekasv on suures osas seletatav ka suure ruumikitsikusega ja väga halbade hoiutingimustega. Seetõttu ei korraldatud ka spetsiaalseid ekspeditsioone esemete kogumiseks, kuna puudusid elementaarsedki võimalused säilitamiseks.

Kogu kooslus ja jaotusprintsiihid tänapäeval

Kogu eesmärk – kajastada igapäevaelu, kultuuri kui elamise viisi ja laadi, arvestades selle ajalist, ruumilist ja sotsiaalset mitmekesisust.

Kogu esemed on füüsiliselt üldjoontes jaotatud kolme ruumi, jagunedes tekstiilikoguks (ka. ehted) ja puidukoguks (ka metallesemad). Esimeses hoidlaruumis säilitatakse tekstiilesemeid ja ehteid (muinasajast tänaseni), teises väiksemaid puitsemeid – toidumajandusega seotud esemeid, käsitööriistu, muusikariistu, igapäevaseid tarbeesemeid jne. Kolmandasse, kõige suuremasse hoidlasse on paigutatud mahuliselt suuremad esemed – elamusisustus, põllutööriistad, loomakasvatusega seotud esemed, toiduainete säilitamiseks kasutatud suured esemed jne. 1933. aastast kuni tänase päevani on muuseumi etnograafilises kogus omale koha leidnud üle 4000 museaali.

See kogu pole aga sugugi täielik. Täielikumalt on esindatud rõivas ja tööriistad. Teisi liike iseloomustavaid esemeid on kogutud lünklikult. Seetõttu on vajalik välja töötada edaspidised kogumistöö ülesanded muuseumikogu täielikumaks komplekteerimiseks niipalju kui see tänasel päeval enam võimalik on. Peatähelepanu tuleb pöörata Viljandimaa lähima mineviku ja kaasaja elu-olu kajastava materjali kogumisele, sest selles osas on puudujäägid kõige suuremad.

Sisuliselt on esindatud järgmised esemeliigid:

- kalapüügiriistad;
- jahiriistad;
- põllutööriistad;
- loomakasvatusega seotud esemed;
- käsitööriistad;
- rõivas;
- ehted;
- tarbetekstiil;
- liiklus- ja veovahendid;
- elamusisustus;
- toidumajandusega seotud esemed;
- mõõdud;
- muusikariistad;
- laste mänguasjad;
- isiklikud tarbeesemed;
- muud.

Kõige paremini läbitöötatud on tekstiilikogu, mis koosneb rahvariietest, linnamoelisest rõivast, tarbetekstiilidest ja ehetekogust. Siin on esemed paigutatud karpidesse liikide järgi, jaotudes veel ka kihelkondlikult. Koostatud on asukohajärgsed nimekirjad, kuid kõige parem on esemeid leida kartoteegi abil, kus on esemeliigid jaotatud veel kihelkondlikult ja kus on kirjas kõige olulisemad museaali puudutavad andmed.

Muuseumi rikkalik puidukogu on jäänud võrreldes tekstiilikoguga aegade jooksul õnnetult tagaplaanile, selle põhjustena näeme vähest huvi kogu vastu, halba dokumenteerimist ja halbu hoiutingimusi. Hallitanud esemed olid praktiliselt kasutamiskõlbmatud 1995. aastani, mil saadi korralikud hoiutingimused seoses uue hoidla valmimisega. Rahvarõivaste nagu mitmete teiste kogude vastu tunti aastakümnete jooksul rohkem huvi, see tingis ka nende kogude parema ja kiirema läbitöötamise.

Vanimateks tekstiilideks selles kogus on 18. sajandi lõpupoolest pärinevad Viljandi kirivöö (VM 3584/E131), Paistu sukad (VM 8992), kaks Tarvastu särki (VM 9254; 8984), Suure-Jaani särk (VM 2453), Tarvastu tanu Paistust (VM 3542), Suure-Jaani tanu (VM 140/ E 204) ja Tarvastu mehe kaltsad (VM 8985/ E 417) ning 19. sajandi algaastail valmistatud kaks Paistu särki (VM 9106; 927) ja üks Suure-Jaani särk (VM 9545), kaks Viljandi põlle (VM 3150/ E152; VM 3555/ E 151), Suure-Jaani tanu (VM 3143/ E 206) ja Tarvastu tanu (VM 9106/ E 423:8). Kõige enam on tekstiile laekunud Viljandi kihelkonnast – kokku 617. Teiseks arvukamalt esindatud kihelkonnaks on Paistu. Pilstvere, Põltsamaa, Helme ja Halliste-Karksi on kihelkonnad, kust etnograafilist tekstiili on kogutud väga vähe.

Tekstiilikogu olulise alajaotuse moodustavad ehted. See kogu sisaldab rinnaehteid, kaelaehteid ja sõrmuseid alates keskajast kuni tänapäevani välja. Kogu pärleiks on seitse 19. sajandist pärinevat suurt hõbedast kuhiksõlge, kodaratega raha Suure-Jaanist, keskaegsed südamekujulised sõled, nurk- ja rõngassõled ning harisõrmused. Enamus 18. ja 19. saj. ehetest on saadud kinkidena, väiksem osa ostudena. Varasema päritoluga ehete puhul on tegemist peamiselt maaleidudega.

Puidukogu vanimad esemed pärinevad 19. saj. I poolest – uhmer, koorekirn, ummiktõrred, taarikannud, veimevakad ja villavakad.

Hoiutingimused

Alates 1970.-test aastatest olid kõige kehvemates hoiutingimustes puuesemed:

- kaetud paksu hallituskihiga ning üleliigsest niiskusest lausa vettinud
- keldri põrandale kogunes tänava tõstmise tõttu vesi
- keldris puudus ka korralik küttesüsteem.

1990.-nendate aastate algul oldi sunnitud osa puidukogust evakueerima ajutistesse, ühe lasteaia poolt vabastatud ruumidesse Väike-Turu tn.1. Siit viisid vargad ära peaaegu pool puidukogu uhkuseks olevast õllekannude kogust.

Puidukogu sai endale korralikud hoiutingimused 1995.-ndal aastal seoses uue hoidla valmimisega. Museaalid ise on paigutatud metallriiulitele. Kogu puidukogu sai eelnevalt puhastatud ja kuivatatud. Hallitanud esemed viidi ühe muuseumitöötaja maakodusse, kus siis organiseeriti nende pesemine rohelise seebi ja jooksva veega.

Tekstiilikogu asub eraldi ruumis, kus hoiutingimused on samasugused nagu puiduhoidlateski. Väiksemate riietusesemete säilitamiseks on kasutatud happevabu karpe, suuremad asetsevad kappides riidepuudel. Koi vältimiseks on suuremad riietusesemed asetatud Kanada lõhnavast seedrist riidepuudele, taskutes seedripuust munakesed. Teiste esemete vahele on paigutatud samast puust klotsid, mida aeg-ajalt lõhna säilitamiseks peab kareda paberiga üle hõõruda.

Käesoleval hetkel iseloomustavad hoiutingimusi kaks märksõna – ruumipuudus ja tolmu läbilaskvad aknad. Tekstiilikogu ohustab niiskust õhkav sein.

Kogumistöö edaspidised põhimõtted

Kogumine peaks olema teadlik ja aktiivne ning koguma peab selliseid esemeid, mis on:

- tavalised
- tähenduslikud

Kaasaegse esemekogumise seisukohalt on oluline see, et eset ei käsitleta asjana, vaid eelkõige märgina inimesest ja kultuurist. Ilma nn. legendita on ese väärtusetu (ese, millest teatakse rohkem, on väärtuslikum kui terve esemete kogu ilma andmeteta).

Viljandi Muuseumi etnograafilise tekstiili kogu täiendamisel on otstarbekas arvestada järgmist periodiseeringut:

- Rahvarõivas
- Linnamoeline rõivas
- Rõivas 1920–1945
- Rõivas 1946–2000
- Tarbetekstiil kuni 1900
- Tarbetekstiil 1900–1945
- Tarbetekstiil 1945–2000

Tarbeesemete kogumisel:

- Traditsiooniline talupojakultuur kuni 19. saj lõpuni.
- 1900–1920
- 1921– 1945
- 1946–2000

Kokkuleppeliselt kuuluvad ajalookogu või etnograafilisse kogusse esemed järgmiselt:

Ajalookogu

sõjaväevormid
koolivormid
lauanõud (mis pole E)
potid, pannid nõukaajast
veinipudelid
vormimütsid
mobiiltelefonid, telefonid

Etnograafiakogu

igapäevane riietus
peakatted
jalanõud
ristimisriided
lasteriided ja jalanõud
pulmariietus
mänguasjad
õmblusmasinad
triikraud
spordivarustus, riided
piibud

Etnograafiakogu kuraator
Tiina Jürgen

FOTOKOGU

Kogu kujunemine

Alguse on saanud FLG kogudest, siit on kogusse tulnud vanimad dateeritud fotod – arheoloogilised väljakaevamised Kaevumäel 1878/1879.

Kuni 1945. aastani oli fotode laekumine väike (fotograafia ei olnud väga levinud), sel perioodil võeti vastu mitmete seltsidega (Koit, käsitöö, tuletõrje) seotud pilte (peamiselt grupid), gruppe koolist ja kursustelt ning linnavaateid.

Kiirem kasv pärast 1945. aastat:

- 1950. aastatel laekus kogusse suurem kogus T. Parri fotosid ja negatiive (muuseumi tegevusest, peamiselt näitused), ~ 200 museaali
- 1960. aastatel lisandus kogusse suurem kogus A. Kiisla fotosid ja negatiive, ~ 600–700 museaali (loodusvaated, maakonna ja linna vaated)
- 1960. ja 1970. aastatel võeti kogusse L. Vellemaa fotosid ja negatiive Viljandi linna ja maakonna ehitistest, laulupidudest), ~ 400 museaali
- 1960. ja 1970. aastatel kogus muuseumile fotosid ta enda kodu-uurimisring, rohkem toodi Tarvastu ja Kõpu khk seotud materjali
- 1971. a. toodi kodu-uurimisringi eestvõttel muuseumi paartuhat J. Rieti klaasnegatiivi linnavaadete, portreede ja gruppidega (arvele võetud 1992. a. – linnavaadete kogu, postkaardi suurus, 459 museaali, 1999. a. – erisuuruse ja teemaga klaasnegatiivi, 1002 museaali)
- 1973. a. täienes kogu K. Naanurile kuulunud albumite (6 tk., vaated, portreed, teater) ja fotode võrra (~ 2000 fotot)
- 1989. a. võeti arvele J. Rieti linnavaadetega albumid (10 tk., 459 fotot)
- 1990. aastatel on muuseumi toodud palju sõjategevuse ja sõjaväeteenistusega pilte, osa on albumites
- 2010–2011. aastatel võetud arvele O. Bendi postkaartide kollektsioon (3180 museaali)

Süsteematiseerimist ja arvele võtmist ootavad E. Veliste fotod ja negatiivid (mitmetes tuhandetes), Ed. Rangi klaasnegatiivid (üle kahekümne tuhande), H. Kullandi klaasnegatiivid (mitu tuhat) ja ajalehelt Sakala saadud fotod (mitmetes tuhandetes).

Alakogu koosseis 01.01.2014.a.

20 079 museaali (sh. negatiive ~ 5000, ülejäänud positiivid)

Tähtsamad tulmed:

- väljakaevamised Viljandi lossivaremetes 1878/1879
- K. Naanurile kuulud albumid (palju tsaariaegseid fotosid)
- Jaan Rieti negatiivid, fotod ja fotoalbumid (põhiliselt Viljandi linn ja inimesed 1896–1939)
- Tõnis Parri klaasnegatiivid, peamiselt Viljandi linn 1930. aastatel, 238 museaali
- sõjaväelastega (J. Junkur, A. Tamtik, J. Vellerind, J. Soe, M. Bergmann, A. Tenno) seotud albumid (10 tk)
- O. Bendi kollektsioon

Alakogu suuremad lüngad:

- Spordiga seotud sündmused, isikud
- Osa kihelkondade – Viljandi, Pilstvere, Põltsamaa, Helme kohta materjali suhteliselt vähe
- Poliitiline tegevus (parteid, valimised jne.)
- Kaasaeg, eriti sündmused Viljandis ja maakonna vaated, sündmused

Hoiutingimused

- Kliimaatiliselt rahuldav
- Ruumipuudus
- Loodus- ja fotokogu ühes ruumis, peaksid olema eraldi

Tänane kogumiskava

- Antikvariaatide külastus
- Koostöö kolleksionääridega
- Muuseumi või mõne palgatud isiku poolt linna ja sündmuste jäädvustamine
- Arvele võtmata materjali läbitöötamine (täidab kogus palju lünki)

Ettepanekud materjali kogumiseks

- Jätkata koostööd antikvariaatide ja kolleksionääridega
- Arvele võtmata fotode hulgast valida välja huvipakkuvad pildid arvelevõtuks
- Muuseum jäädvustab ise või kasutab kedagi, kes pildistaks Viljandi linna ja maakonna olulisemaid sündmusi ja kohti
- Teavitada ajalehes puuduvast materjalist
- Ruumipuudusel koguda vaid väga väärtuslikke albumeid, raamitud pilte

Fotokogu ja looduskogu kuraator

Tiina Parre

Lühiülevaade kunstikogu kujunemisest

Kunstikogumisega Viljandis tegid algust baltisakslased.

Viljandi Kirjandusliku Seltsi 1912. aasta kataloogis leidub seitse nimetust erinevaid kunstiteoseid.

Viljandi Muuseum jätkas juba uute kunstiteoste kogumist, 1936. a. annetas Jüri Köler kaks Johann Köleri õlimaali – „Daami portree”(VM1313) ja „Itaalia maastik”(VM1314). Samal aastal võeti hoiule kolmas J. Köleri maal „Aleksander II portree”.

1936. aastal osteti Viljandi kunstielus aktiivselt osalenud kunstnikult V. Ormissonilt kaks õlimaali „Maastik majadega” (VM1402) ja „Maastik vabrikuga”(VM1403), J. Kangilaskilt „Natüürmort”(VM1404) ja dekoratsiooni kavand (VM1405)

1939. a. annetas baltisakslane Viktor von Helmersen tundmatu kunstniku poolt maalitud viis portreed: „Daami portree”(VM3725), „Landrat Helmerseni öde” õlimaal (VM3725), „Landrat Helmerseni öde pastellmaal (VM3727), ”Theodor v Helmerseni vend”(VM3728), Auguste Sofie von Stael-Holstein (VM3729), Gotthardt von Stael-Holstein”(VM3730) Wernckelt saadi annetusena elfenbeinmaalid: Keisrinna Katarina (VM4384), „Daami portree”(VM4385; VM 4386), „Siluett ovaalses raamis” (VM4387) ja akvarellmaal (VM4388), Annie Schoelerile kuulunud Jürgensi kaudu annetatud kaks klaasmaali (VM4817;VM 4818).

Sõjaolukorra tõttu vahepeal seisnud muuseum taasavati 1945. aasta aprillis.

Muuseumikogude reorganiseerimisega moodustati 1946. aastal Viljandi Muuseumis oma kunstiosakond.

1946-1950. aastatel täienes kogu ligi veerandsaja maaliga. Mõned näited: G. Mootse 5 akvarelli (VM4901- 4905), A. Murakini „Lilled vaasis ja õunad vaibal”(VM4906), „Viljandi trepimägi”(VM4907), A. Heickel „Maastik järvega” (VM4908), J. Kangilaski „Viljandi järv linnaga tagaplaanil” (VM4909), J. Muks „Lilled”(VM4910), O. Kangilaski „Niitjad” (VM4911), Hooned puudega” (VM4912), Võerahansu „Natüürmort” (VM4913), A. Promet, „Lehed langevad”(VM4914), tundmatu kunstniku „Heinalised”(VM 4915), Vanakamara „Kalmistul” (VM4916), K. Mägi „Põllumaastik”(VM4917), V. Ormissoni „Sirelid” (VM4919), M. Celmina „Maastik veekoguga” (VM4920) ja „Metsamaastik” (VM4921), O. Kangilaski „Talvemaastik” (VM4922), H. Lukk „Rüütlid” (VM4923), Horvath „Piibumees” (VM 4924), Ruricin „Uinuv daam diivanil” (VM4925), A. Murakini „Viljandi järv” (VM4926), J. Kangilaski „Laev” (VM4927), Fedrovin „Kartulivõtjad” (VM4928), E. Kutsar „Kalastajad” (VM4929), H. Tammet „Tänav kirikuga” (VM4931), tundmatu kunstnik „Puuvili” (VM4932) ja „Alpid” (VM4932). 1949. aastal andis Viljandi Tarbijate Kooperatiiv üle A. Laikmaa „C. R. Jakobsoni” portree (VM7063).

1951. aastal osteti Jenny Koppilt J. R. Berendhoffi õlimaal „Eesti neiu” (VM8230). Maali omanik Kanadas elav Irene Parve oli saanud maali oma isalt.

1977. aastal peale J. Muksi näitust osteti kunstnikult: „Neiu Kooki portree” (VM9731:1), „Kartulid” (VM9731:2), „Tuulemurd I” (VM 9731:3). 1983. aastal võeti arvele akvarellid Suislepa mõisa ruumidest, autor A. von Krüdener 1887. „Elutuba“ (VM9893:1), „Söögituba” (VM9893:2). Samal aastal täienes kogu Lilian Härmi ja Endel Härmi 7 akvarelli ja pastelliga ja kunstnik E. Pehapi õe Vanda Pehapi annetatud 13 E. Pehapi tööga ja E. Viiralti „Mõrsja”.

1986. aastal peale Paul Kondase surma müüsid pärijad muuseumile 26 maali, mis moodustab peaaegu terviku kunstniku loomingust.

1990. aastate algul hakati ostma kaasaegseid Viljandi kunstnikke, s.h S. Kärner, T. Lindma, K. Rattus, P. Pangsepp, K. Tool, I. Agur; E. Härm.

Samuti andis Viljandi Maavalitsus üle Osvald Raba 10 õlimaali. Laine Tamm annetas E. Pehapi „Pangahoone“, viimasel on kõrvuti kunstiväärtusega ka Viljandi lähiajalugu tutvustav väärtus. Üks suuremaid annetusi tegi Rootsis elav Liina Grünberg, kes kinkis muuseumile 8 Ants Murakini maali.

1999. aastal müüs Anita Järv oma kaksikõe V. Hillep-Liivi 10 maali. V. Hillep-Liiv on Belgias tunnustatud kunstnik ning soovis, et tema kodulinna muuseumis oleks ka tema töid.

Aastatel 2003 kuni 2005 on muuseum ostanud 19 kunstiteost Viljandi Kunstnikelt: Evi Kaur, Malle London, Hülle Haab, Kai Mägedi, Lilian Härm, Teet Lindma, Andres Marand ja Enno Allik. Kõik nimetatud kunstnikud on Viljandile näituste külastajatele oma loominguga tuttavad.

Alates 2009. aastast on kunstikogusse lisandunud annetuse teel: A. Starkopfi bareljeef, E. Reieri šaržid ja V. Klandorfi õlimaaliid.

Kunstikogu koosseis tänapäeval

Kunstikogu koosneb: maal, graafika, tarbekunst ja skulptuur.

Ülevaade hoiutingimustest

Enamus kunstikogu museaalidest paiknevad arhiivkoguga ühes ruumis. Säilitamise seisukohalt on ruum sobiv, kuid ruumipuudus on suur. Maalid on paigutatud riiulile, mis ei vasta kaasaegsetele nõuetele. Riiul on asetatud vastu seina, juurdepääs kahelt poolt puudub, mis teeb raskeks maalide välja tõstmise. Samuti on maalid paigutatud liiga tihedalt, mis samuti on tingitud ruumipuudusest. Osa kunstikogust on paigutatud teise hoidlasse, kus olukord on sama, mis eelpool kirjeldatud hoidlas. Skulptuurid asuvad hoidlaruumis, mis liigniiskuse tõttu ei vasta nõuetekohasele hoiustamistingimustele. Graafika on paigutatud arhiivkogu ühele riiulile, hoiustatud nõuetekohastes mappides. Kunstikogu vajaks eraldi ruumi ja kaasaegseid riuleid.

Loetletud põhjustel ei planeeri muuseum lähiajal teha kunstioste. Museaalide kirjeldamist ei toimu, kuna kogul puudub eriharidusega kuraator. Selleks kasutame võimaluse korral spetsialisti väljaspool muuseumi.

Väärtuslikumad museaalid:

- J. Köler „Itaalia maastik“
- J. Köler „Daami portree“
- K. Mägi „Põllumaastik“
- K. Mägi „Talvine maastik“
- K. Mägi „Maastik“
- V. Ormisson „Maastik majadega“
- V. Ormisson „Maastik vabrikuga“
- V. Ormisson „Sirelid“

Väärtuslik kollektsioon:

Paul Kondase 26 maali

Peavarahoidja ja kunstikogu hoidja
Marika Oder

Lisa 7

LOODUSKOGU

Kogu ajalooline õiend

Looduskogu on alguse saanud 1942. a, mil muuseumile anti üle kohaliku tööstuskooli botaanika- ja geoloogiakogu (ligi 300 museaali), algselt Liivimaa Maagümnaasiumi kogu.

Botaanikakogusse tuli 1942. a 89 herbaarlehte, kogu täienes 1968, 1970–1972 ja 1979. aastal (kokku kogus 274 herbaarlehte).

Geoloogiakogu koosneb 1942. a vastuvõetud materjalist (114 kivimit, mineraali ja kivistist)

Zooloogiakogu suurem kasv toimus 1947. a – võeti vastu H. Raudsepa liblikate kogu (1374 isendit). 1952. a täienes M. Tõnopa liblikate kogu võrra (1338 isendit).

1949 – saadi ilvese ja hundi kaavik

1949 – 1952 moodustus põhiosa laulu- ja veelindude kogust (51 museaali)

1953 – osteti loomaaiast karupoja kaavik

1954 – koguti enamused imetajate sarvi (osa kitsesarvi 1973, 1974)

1954 – saadi enamused linnunemad kogust (Tihemetsa Metsatehnikumilt)

1960 – võeti kogusse põdra kaavik

1964 – täienes kogu tarva kolju ja sarve võrra

1976, 1978 – moodustus linnupesade kogu (50 pesa)

2008 – lisandus kogusse pruunkaru kaavik ja 5 pisiimetaja kaavikut looduslikul alusel

Enamused kaavikuid on kogutud, määratud ja valmistatud K. Malkuse ja J. Õunapi poolt.

Tundub, et kogumistöö on olnud suhteliselt juhuslik, vastu on võetud n. ö pakutud esemed. Aktiivset kogumistööd on olnud suhteliselt väike, suurem vaid botaanika kogu puhul.

Kogu koosseis seisuga 01.01.2014

Botaanika kogu – 265 museaali

Geoloogia kogu – 144 museaali

Zooloogia kogu – 3092 museaali (88% liblikad)

Väärtuslikumad tulmed:

- Liblikakogud
- Laulu- ja veelindude kaavikute kogu
- Tarva kolju ja sarv
- Mammuti purihambad
- Ürgpõdra sarved

Hoiutingimused

Hoiuruumi kliima on rahuldav, probleemiks ruumipuudus ja paiknemine fotokoguga ühes ruumis.

Tulevik

Kuna hoidlaruumis on kitsikus, siis oleks õigem looduskogu ajutiselt sulgeda, vastu võtta vaid erandjuhtudel väga väärtuslikke museaale.

Fotokogu ja looduskogu kuraator

Tiina Parre

NUMISMAATIKAKOGU

Ajalooline ülevaade

Viljandi Muuseumi (VM) numismaatikakogu (N-kogu) hakkas kujunema Ditmari muuseumi asutamise esimestest päevadest. Praegu moodustavad siia laekunud mündid eraldi FLG kolleksiooni (1159 tk). FLG kolleksioon sisaldab arheoloogilistel kaevamistel saadud leide, annetusi, aardeleide ja mõningaid suuremaid oste. Kolleksioonis on esindatud enamasti araabia, anglosaksi, Vana-Liivimaa, Püha Rooma riigi, Poola, Rootsi ja Vene mündid. Oli ka antiikseid rooma münte, mida toodi reisidelt ja siis kingiti Ditmari muuseumile.

Eesti vabariigi ajal müntide kogumine jätkus. Kuna mingite ostude jaoks raha polnud, siis saadi museaale juhuslike annetuste teel ja mõnikord suurte, aardeleide meenutavate leiukogude kaupa. Nende sisu oli enamasti Eestile tavapärane – Liivi ja Poola-Rootsi sõdade aegsed. Oma osa lisasid ka kolleksionäärid, kelle kaudu saadi numismaatikakogusse peamiselt Eesti alal kehtinud Vene rahasid ning reisidelt toodud Euroopa kaasaegseid münte. Okupatsioonide ajal ja pärast taasiseseisvumist on kogumist viidud läbi kolleksiooni täiuslikkuse põhimõttel ja hangitud võimaluse korral seeriatest puuduvaid museaale. Prioriteetideks on Eesti alal kehtinud mündid. N-kogus on üle 3400 münti, mis kõik kajastuvad ka MuIS-is.

Kogu koosseis tänapäeval

VM numismaatikakogus on tänaseks arvel üle 10 000 münti. Rõhuv enamus (hinnanguline) müntidest on rahad, mis on erinevatel aegadel (nii iseseisvuse kui ka võõrvõimude ajal) Eesti territooriumil kehtinud. Spetsialistide pealiskaudsel hinnangul on üks parimaid selletaolisi Eesti kohamuuseumides.

Valged laigud ja aktiivne kogumine

Aegade jooksul on N-kogu peamine kvaliteet tulenenud suurte tervikkolleksioonide tulemusest. Nendeks on olnud peamiselt aardeleid ja erakolleksioonid. Kahjuks on varasematel aegadel nende terviklikkust ka lõhutatud ning sellega tekitatud korvamatut kahju.

Hoiutingimused

VM numismaatikakogu hoiutingimused on head ja kogumise seisukohalt siin piiranguid ei ole.

Mida ei peaks koguma

- muuseumikogus juba olemasolevaid üksikmuseaale (välja arvatud juhul kui nad on kolleksiooni koosseisus)
- välismaiseid tänapäevaseid metallrahasid (välja arvatud juhul kui nad on kolleksiooni koosseisus)

Numismaatika- ja arheoloogiakogu hoidja
Ain-Andris Vislapuu

RAAMATUKOGU

Ajalooline ülevaade

Asutamisest peale 1878. aastal on Viljandi Muuseum kujunenud vana trükise kogumise ja säilitamise keskuseks maakonnas. Vanaraamatud jäid Viljandi maakonnas kohalikest kultuuriasutustest ainuüksi muuseumi huvi ringi. Juba muuseumi algaastail otsustati hakata koguma Liivimaa ajaloo ja kirjanduse kohta käivaid materjale. Nii ongi kogus palju Viljandi Kirjandusliku Seltsi templiga vanemaid raamatuid.

Ajavahemikku, muuseumi asutamisest kuni 1940. aastani, võib raamatukogu (R-kogu) seisukohast nimetada peamiseks kogumisperioodiks. Omandati mitmeid suuri kogusid: lisaks kirjandusseltsi kogule saadi 1892. aastal venestuse survele suletud Liivimaa Maagümnaasiumi raamatukogu ja Viljandi Saksa Kooli raamatud. Muuseumi jõudsid ostude ja annetuste teel ka kohalike bibliofiilide kogutud trükised – näiteks suur osa Hans Leokese pärandist ja Friedrich Kuhlbarši raamatukogu. Saksa Käsitöölise Seltsi raamatud lisandusid Ditmari muuseumi raamatukogule 1922. aastal.

1940. aastal jäi muuseumile Schoeleritest mälestuseks sadakond raamatut, muuhulgas haruldast *balticat* ja rohkesti juriidilist kirjandust.

Keerulised ajad saabusid 40-ndate aastate lõpul ja 50-ndate alguses, mil hakati tegelema kogutu laialijaotamisega ning hävitamisega. Uus võim oli eriti tundlik kirjasõnas peituda võiva teisitimõtlemise suhtes. Raamatukogu võeti rangelt luubi alla.

Tuleb olla tänulik muuseumi raamatuhuvilistele kaastöölistele Tõnis Parrile, August Mikule, Henn Moorale jt. Mälestuste järgi püüdsid muuseumitöötajad igati raamatuid hävitamisest päästa: neid peideti, jäeti lihtsalt arvele võtmata, nii et nende olemasolust keegi ei teadnud. Legendi järgi olevat koguni üks inventariraamat ebasoovitavate raamatute varjamiseks ümber kirjutatud. Hiljem, kuuekümnendatel, lahedamates oludes, toodi peidetud raamatud uuesti välja.

50-ndail aastail külastasid muuseumi mitmed kesksete teadusraamatukogude töötajad, kes oma raamatukogude tarvis raamatuid välja valisid. Säilinud üleandmisaktid näitavad, et Kirjandusmuuseumi läks peamiselt eestikeelne raamat. Riiklik Raamatukogu aga võttis endale võõrkeelset kirjandust, mis oli pärit Maagümnaasiumi, Viljandi Saksa kooli ja G. M. Schmidt Erakooli kogudest, kusjuures tegemist oli tuhandete teostega. Friedrich Kuhlbarši rohkem kui 1000-ühikulise kogu võttis endale Kirjandusmuuseum. Mõned Kuhlbarši sissekirjutusega raamatud on siiski veel kogus säilinud.

Kogusse kuulub Hans Leokese rikkalik raamatu kollektsioon. Nende raamatute hulgas on nii eesti- kui saksakeelseid raamatuid. Osa Leokese kogutud kirjavarast viidi 50-ndail aastail Kirjandusmuuseumi, kus on ka Hans ja Jaan Leokese kollektsioon.

Inventariraamatute andmeil on palju raamatuid annetanud muuseumi töötaja Tõnis Parri, muuhulgas ka *juridica* 18. sajandist. Kas tõi ta välja rasketel aegadel silma alt ära pandut või omaenda kogutut, seda on raske kindlaks teha.

1970. aastal anti muuseumile üle 3123 nimetust sisaldav Tõnis Kihuoja erakogu, mis sisaldab ajakirju, raamatuid, ka *baltica*-alast kirjandust. Teadusliku sisuga raamatuid neist ligikaudu 1400.

Kaarli Naanuri erakogu osteti muuseumile 1975. aastal. Selles 3690-ühikulises on esindatud perioodika, teatmeteosed, raamatud pea igast liigist kaasaarvatud *baltica*.

Hilisem kogu täienemine on toimunud juba väiksemate ostude ja annetuste teel.

Kogu koosseis

Kogusse kuulub 19022 trükist, mis on eelkõige seotud Viljandi linna ja maakonnaga. Eesti keelne vanaraamat on esindatud paljude rariteetide ja eesti trükise punasesse raamatusse kantud väljaannetega. Kõik raamatukogus säilitatavad trükised omavad olulist osa kohalikus kultuuriloos.

Raamatukogu sisaldab ka kaht kollektsiooni:

Kaarli Naanuri erakogu (R-1) – 3690 trükist

Tõnis Kihuoja erakogu (R-2) – 3123 trükist

Uurimissaali külastajate käsutuses on ka raamatute käsikogu – 8440 trükist.

Museaalidena arvel olevad raamatud on eelkõige trükised, mis on seotud Viljandi linna või Viljandimaaga. Nende hulgas on kohalike autorite teosed, kohaliku olustiku kirjeldused, Viljandis trükitud raamatud. Vana-raamatu osa (16.–18. saj.) pole suur – u 400 trükist. Kogusse kuuluvad ka üldise ajaloolise ja kultuurilise väärtusega trükised. *Baltica*-alaseid raamatuid on 740.

R-kogusse saab liigendada ka:

- 1) eestikeelsed raamatud alates 1739 (vanim raamat 1739 aastast – „Piibli Ramat, se on keik se Jummal Sanna...” – esimene eestikeelne Piibel)
- 2) võõrkeelsed raamatud (Saksa, ladina, ka prantsuse ja rootsi keeles) alates 1566 (vanim raamat Timotheus Kirchner'i kristluse põhimõisteid seletav tesaurus)
- 3) venekeelsed raamatud alates 1752
- 4) eestikeelsed ajalehed – sadakond nimetust. Üheksat võib neist pidada peaaegu täielikult esindatuks. Kohati puudulikult on olemas 13 väljaannet, üksiknumbreid aga ligikaudu 90 ajalehelt. Lai valik on ka ajalehelisasid. Säilitatakse enamikku eesti ajakirjanduse ajaloo tähtsamatest väljaannetest. Enamkasutatavad on kahtlemata Viljandi ajalehed „Sakala”, „Oma Maa”, „Viljandi Teataja”, nõukogudeperioodi „Tee Kommunismile”.
- 5) saksakeelsed ajalehed – 5 nimetust
- 6) soome-, rootsikeelsed ajalehed – 2 nimetust
- 7) eestikeelseid ajakirju võib loetleda ligikaudu 250 nimetust.
- 8) venekeelsed ajakirjad – 6 nimetust
- 9) saksakeelsed ajakirjad – 71 nimetust
- 10) soome- ja rootsikeelsed ajakirjad – 10 nimetust
- 11) sõnaraamatud, entsüklopeediad
- 12) kalendrid – 178
- 13) eraldi on paigutatud välis-eesti kirjandus, kuigi kuulub kogusse ja ei oma eraldi inventariraamatut.

Hoiutingimused

Hoidlaruumid paiknevad kahes erinevas hoidlaruumis. Ühes hoidlas asuvad valdavalt raamatukogusse kuuluvad museaalid. Teises hoidlas leiavad peavarju kaks erakogu- Tõnis Kihuoja ja Kaarli Naanuri kogud. Hoidlate seisukord on hea. Enne uutesse ruumidesse kolimist läbisid museaalid põhjaliku puhastuse. Regulaarselt toimub pisteline seisundikontroll. Hoidlate mahutavus on praktiliselt ammendatud. Jätkub vaid väga valitud museaalide kogumine.

Kogumispõhimõtted

Viimaste aastate kogumispõhimõtted on olnud:

- 1) Viljandi linna ja maakonnaga seotud trükised
- 2) Puuduvad ajalehtede ja ajakirjade numbrid (Viljandi linnas ja maakonnas väljaantud või trükitud)
- 3) Kohalike kirjameeste looming
- 4) Kohalike avaliku elu tegelaste kohta väljaantud trükised
- 5) Kohalike asutuste ja organisatsioonide trükised (juubelikogumikud, almanahhid jne.)
- 6) Koduloolised trükised

Samad põhimõtted peaksid ka edaspidist kogumist toetama. Välja võiks arvata kohalike kirjameeste ilukirjandusliku loomingu kogumise. Sedalaadi teoseid ilmub liiga palju, et moodustada täiuslikku kogu ning lisaks puudub meil vastav ruum. Annetusena pakutavad raamatud võiks vastu võtta juhul, kui neil on mingi lisaväärtus (haruldane trükis, autori pühendus, huvitav tempel jne.). See puudutab üksikuid raamatuid, sest suurt kogust me ruumipuudusel vastu võtta ei saa. Dubletina võetakse vastu trükis sellisel juhul, kui kogus olev museaal on kehvemas seisundis või omab pakutav trükis olulisi lisaväärtusi.

Raamatukogusse museaalide kogumine toimub nii planeeritult, kui ka planeerimata viisil samaaegselt.

Lõpetuseks pean vajalikuks märkida, et Viljandi Muuseumi raamatukogu täiendamine ei ole tänapäevases tähenduses enam nii oluline, kui just selle läbitöötamine ja sisestamine infosüsteemi.

Raamatukogu kuraator

Ebe-Triin Arros